Børgefjell/Byrkije
nasjonalpark
Rapport 1/2019
Børgefjell/Byrkije nasjonalpark
FJELLDRIV

Forord

Byrkije nasjonapaarhkeståvroe/Børgefjell nasjonalparkstyre jobber med å utarbeide en besøksstrategi for Børgefjell/Byrkije nasjonalpark og Austre Tiplingan/Luvlie Diehpell landskapsvernområde. I den forbindelse innhentes det kunnskap om ulike tema som grunnlag for å lage strategier for besøksforvaltning av nasjonalparken. Denne rapporten omhandler bruksanalyse av reindrift i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark med tilgrensende verneområder.

I Børgefjell/Byrkije nasjonalpark drives det helårlig reindrift. Nasjonalparken ligger i deler av Byrkije sijte, Tjåehkere sijte, Vilhelmina norra, Vilhelmina södra og Voernese samebys beitemarker. Det er utfordrende for sijtene/samebyene med en ekspansjon av reiselivet inn i nasjonalparken. Byrkije sijte som helårsdistrikt er sårbar for ferdsel gjennom hele året. I tillegg til at reinen har utfordringer som følge av ferdsel og forstyrrelse i funksjonsområdene kalvingsland, luftingsområder og brunstland har distriktene utfordringer med å få gjennomført drift i sammenheng med samling til kalvemerking og slakting/skilling som følge av ferdsel. Vinteren er en knapphetstid for reinen, Børgefjell/Byrkije nasjonalpark er særlig viktig som vinterbeiter for reinen i Byrkije sijte. Nasjonalparken er svært viktig for samtlige av sijtene/samebyene som driver med rein i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark, særlig gjelder dette i perioden vår, sommer og høst. Reinbeitedistriktene/sijtene i Børgefjell /Byrkije nasjonalpark er under press som følge av flere faktorer: tap av arealer til veier, jernbane, hytter, energianlegg mv (utenfor nasjonalparken), friluftslivets ekspansjon i fjellområdene, ny næringsutvikling i fjellområdene, tap av dyr til rovvilt og endringer i klimaet.

Kunnskap i forvaltning og styrer om samisk reindrift er viktig for å ta de riktige beslutningene for å sikre en bærekraftig samisk reindrift. Nasjonalparkforvaltningen bør ha en føre- var holdning i forhold til nye former for friluftsliv da reindrifta har store utfordringer knyttet til dagens ferdsel og hvordan dette virker sammen med andre utfordringer som inngrep, klima og rovdyr. Pågående endringer i verneforskriftene med formål om å i større grad åpne for sykling og fjerne skillet mellom kommersiell og ikke-kommersiell bidrar til å gi nasjonalparkforvaltningen færre muligheter til å styre ferdselen og ha en målrettet forvaltning.

Børgefjell/Byrkije nasjonalpark har høy status som «villmarksparken» blant norske nasjonalparker. Det er viktig i forvaltningen av nasjonalparken å være klar over at dette ikke egentlig er villmark, men et levende kulturlandskap der reinen er en drivende faktor i økosystemet.

Brukerundersøkelse viser at Børgefjell i stor grad trekker til seg høypurister og erfarne turfolk. Tilrettelegging som tiltrekker seg folk med mindre erfaring/kunnskap, adferd som i større grad er utfordrende for verneverdiene anbefales ikke.

Informasjon til de besøkende om samisk reindrift og de generelle pliktene som følger allemannsretten er et viktig tiltak. Informasjon som tiltak er trolig alene ikke tilfredsstillende for å sikre en bærekraftig samisk reindrift i disse områdene, men vil kreve en målrettet forvaltning. Børgefjell/Byrkije nasjonalpark ligger langs riksgrensen til Sverige hvor en har relativt utbygd reiseliv i området. Dialog med svenske myndigheter og aktører er viktig for å få en bærekraftig besøksforvaltning.

Allemannsretten er sterk i Norge og det finnes få virkemidler for å styre generell ferdsel. Nasjonalparkforvaltningen må være proaktiv for å ha de nødvendige virkemidlene for å sikre en bærekraftig forvaltning av nasjonalparken.

Emneord: reindrift, samisk kultur, kulturlandskap, nasjonalpark, landskapsvernområde, naturreservat, tradisjonell kunnskap, besøksstrategi, besøksforvaltning, klimaeffekter, friluftsliv, ferdsel, forstyrrelse, rovdyr, arealpress, reiseliv, særverdiområder, nasjonalparkstyre, inngrep, samlet belastning, tålegrense

Forfattere: Marit Østby Nilsen og Solveig Græsli
Utgiver: Fjelldriv AS
2019
ISBN 978-82-93732-00-6

Den store reintangen/bovtsen njuana i Gaukarn/Gievkere har kulturpreget engvegetasjon. Den er opp gjennom tidene blant annet brukt til å samle reinen for melking.

Forord 2
Innledning 6
Samisk reindrift og forholdet til verneområder og besøksstrategi 6
Arbeidsmåte og medvirkning 8
Mål: 10
Børgefjell/Byrkije nasjonalpark 11
Samisk reindrift i Børgefjell/Byrkije 11
Grenseoverskridende reindrift 12
Samisk reindrift 15
Tabell: Kategorier i reindriftskartet med forklaring 16
Samisk reindrift og reindriftsåret 17
Byrkije sijte 25
Vår/gijre i Byrkije sijte: 25
Sommer/giesie i Byrkije sijte: 26
Høst/tjaktje i Byrkije sijte: 27
Vinter/daelvie i Byrkije sijte: 27
Tjåehkere sijte 28
Vår/gijre i Tjåehkere sijte: 28
Vårsommer/Sommer/giesie i Tjåehkere sijte: 29
Høst/tjaktje i Tjåehkere sijte: 30
Tidligvinter/tjaktje daelvie i Tjåehkere sijte: 30
Vinter/daelvie Tjåehkere: 30
Svenske samebyer i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark 30
Vilhelmina norra 31
Vilhelmina södra 31
Voernese 31
Ferdsel på svensk side av Byrkije/Børgefjell 32
Ferdsel i Børgefjell 34
Innfallsporter/startpunkter 34
Tilrettelegging/skjøtselstiltak 35
Utleiehytter/ buer i nasjonalparken 38
Jakt og fiske 38
Organisert og uorganisert ferdsel 39
Ferdsel i regi av forskning og oppsynsvirksomhet 40
Erfaringer med ferdsel 40

Andre faktorer 40
Rovvilt 40
Klimaendringer 40
Friluftsliv i endring 41
Kiting 41
Sykling 41
Hundekjøring 42
Randonné 42
Sammenfatning 43
Hvem er gjesten 43
Sårbarhet 44
Resiliens 45
Samlet belastning 46
Oppsummering 48
Innspill til arbeidet med besøksstrategien 50
Allemannsretten og turgåerens plikter 50
Organisert ferdsel 51
Erfaringer med stor ferdsel på reinbeiteland i Jämtland 52
Parallelle prosesser 53
Tiltak i besøksstrategien 54
Virkemidler 56
Kilder: 57
Lenker: 60
Vedlegg 61
Innfallsporter/startpunkter 61
Overnatting i utleiehytter 63
Salg av fiskekort 64
Salg av jaktkort 65

Innledning

Reindriften er allment anerkjent som en helt spesiell samisk næring, som danner et viktig grunnlag for å bevare samisk kultur, samfunnsliv og språk. Å legge til rette for en økonomisk, økologisk og kulturelt bærekraftig reindrift, er derfor avgjørende for at norske myndigheter skal oppfylle sine forpliktelser ovenfor den samiske befolkningen (regjeringen, 2017). For å sikre det materielle grunnlaget, herunder også arealene for samisk kultur, er felles virkelighetsforståelse og samhandling mellom de ulike aktørene en avgjørende forutsetning. Dette krever et høyt kunnskapsnivå hos politikere, myndigheter og tiltakshavere når det gjelder de ulike sidene ved reindriften, og om endringsprosesser og årsaksforhold (Reindriftsforvaltningen, 2009).

Inngrep og forstyrrelser innenfor reinbeiteområdene har økt vesentlig de siste tiårene. Direkte konsekvenser av inngrep og forstyrrende aktivitet kan være permanent tap av det beiteland som nedbygges eller oppdyrkes, samt hindringer i reinens trekk- eller flyttleier. Indirekte konsekvenser kan være midlertidig tap eller redusert bruk av omkringliggende beiteland, merarbeid for reineier og stress for reinen. Totaleffekten av mange små inngrep og forstyrrelser er oftest større enn summen av de enkelte inngrep skulle tilsi. Dette henger sammen med oppstykking av beiteområdene, som vanskelig lar seg forene med reinens behov for sammenhengende «friområder» og flytt- og trekkleier. En slik fragmentering av reinbeiteland har vært, og er trolig, en av de alvorligste truslene mot dagens reindrift. (reindriftsforvaltningen). Ved å endre reinens habitat og trekkruter begrenses resiliensen og evnen til å håndtere andre naturlige og menneskeskapte endringer (Weladji og Holand, 2006).

Samisk reindrift og forholdet til verneområder og besøksstrategi

Samisk reindrift har de siste tiårene stått under et særlig hard press på arealene. Arealvern er derfor en av reindriftsnæringens viktigste strategier for å sikre sin egen eksistens. Reindrifta har et flersidig forhold til områdevern. På den ene siden har man en fordel av vern i forhold til andre interesser som konkurrerer med reindrifta om arealene. Samtidig kan selve vernet legge restriksjoner og begrensninger på drifta og muligheter til å utvikle denne. Alle nasjonalparker i Norge skal nå utarbeide en besøksstrategi for nasjonalparken. Reindrifta oppfatter dette som en overhengende trussel mot næringen, da masseturisme/organisert turisme i deler av årssyklusen og i bestemte deler av arealet kan være utfordrende å forene med reindrift. Siden det stadig er innskrenkninger i reindriftsområdene blir de gjenværende arealene stadig viktigere (Holthe, A. 2008).

Den såkalte «Fjellteksten» var en del av revidert nasjonalbudsjett for 2003. Teksten innebar et politikkskifte i forvaltningen av de norske nasjonalparkene, ved at det ble åpnet for større grad av lokal verdiskaping og kommersiell reiselivsvirksomhet i nasjonalparkene. Alle norske nasjonalparker skal utarbeide en besøksstrategi innen 2020.

> «Norsk natur er selve grunnlaget for store deler av norsk reiseliv.
>
> Helt fra slutten av 1800-tallet og frem til i dag har naturen vært både kulisse og en lekegrind som har trukket turistene til de dypeste fjorder, de lengste lakseelver og de høyeste fjell. For vår egen befolkning har naturen i tillegg vært en viktig kilde til høsting og rekreasjon. I dag opplever vi stor og økende interesse for aktivitet i naturen der den enkle fotturen fortsatt er vinneren, men der vi også ser en bølge av nye aktiviteter som randonnè, sykling, kiting, surfing, kajakk osv. der utøvere tar i bruk naturen på nye måter. Den store interessen for opplevelser og aktiviteter i naturen gir grunnlag for kommersielle aktører som tilbyr alt fra enkle turer til svært spesialiserte aktiviteter og opplevelser.» (Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder, Miljødirektoratet, 2015.)

Forarbeidene til arbeid med besøksstrategi og besøksforvaltning av norske nasjonalparker bærer preg av at dette i utgangspunktet ikke er tilpasset nasjonalparker med samisk reindrift. Samisk reindrift er lite omtalt i veileder for besøksforvaltning og ikke en del av Norsk Institutt for naturforskning (NINA) sin metodikk for sårbarhetskartlegging av verneområder (Eide et al, 2015). Imidlertid har NINA jobbet med å videreutvikle metodikken for sårbarhetskartlegging slik at den også kan brukes på samisk reindrift, men konkluderte etter utprøving på metodikken i Femundsmarka nasjonalpark med at kunnskapsgrunnlaget om samisk reindrift foreløpig ikke er godt nok (Evju et al 2018). En del nasjonalparkforvaltere har likevel valgt å kartlegge samisk reindrift i nasjonalparkene som en del av kunnskapsgrunnlaget i arbeidet med besøksstrategi.

Reindriften er en bærebjelke for den samiske kulturen, spesielt i de sørsamiske områdene. Offentlige myndigheter er, jf. Grunnlovens § 108 og folkerettslige regler om urfolk og minoriteter, forpliktet til å ivareta samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv i samfunnsplanleggingen. Ivaretakelse av naturgrunnlaget er avgjørende for å oppfylle dette.

Nasjonalparkstyret for Børgefjell/Byrkije nasjonalpark har vedtatt å få utarbeidet en bruksanalyse om reindrift og forholdet til ferdsel for å øke kunnskapsgrunnlaget og skaffe et godt verktøy som en del av grunnlaget til arbeidet med besøksstrategien.

FORVALTNINGSMÅL:
Formålet med vernet og forvaltningen av Børgefjell/Byrkije nasjonalpark er å bevare et stort naturområde fritt for tekniske inngrep, med store villmarkspregede områder for å sikre biologisk mangfold og et naturlig forekommende plante- og dyreliv med bl. a. truede og sårbare arter, samt ta vare på geologiske forekomster og kulturminner.
Det er et mål å skape et godt samarbeidsklima mellom forvaltningsmyndigheten, reindriftsnæringen og andre brukerinteresser.

Fra verneformålet
”Ivaretakelse av naturgrunnlaget innenfor nasjonalparken er viktig for samisk kultur og næringsutnyttelse. Området skal kunne brukes til reindrift (Lovdata).”

Målsetting i forvaltningsplanen
«Innenfor rammen av verneforskriften og vernets formål skal ikke forvaltningen av Børgefjell/Byrkije være til hinder for utviklingen av en bærekraftig og miljøtilpasset reindrift. «

Arbeidsmåte og medvirkning

Arbeidet er ledet av nasjonalparkforvalter Tore Tødås. Fjelldriv ved Marit Østby Nilsen har forestått kartlegging med fokus på dialog med reindrifta. Lederne i de berørte sijter/samebyer har deltatt på møter og befaringer. Reindriftsavdelingen hos Fylkesmannen i Trøndelag og Nordland har bistått med informasjon underveis og deltatt samlet i Skype-møte. Utfordringer for reindrifta i forhold til ferdsel i verneområdene er løftet fram og vurdert. Dette er vurdert i lys av samlet belastning for reindrifta (kumulative effekter) (reindriftsforvaltningen, 2009, UNEP,2001).

Reindriftsutøverne har gjennom generasjoner observert reinen og dens omgivelser og besitter dermed kunnskaper om reinens natur, områdenes topografi, vær og klima og de gjensidige forholdene mellom alle disse faktorene. Samtidig er det reindriftsutøverne som best kjenner hvordan ferdselen i verneområdene påvirker reinen og reindrifta. Det er dermed helt avgjørende at reindriftsutøverne selv bidrar i denne kartleggingen. Kunnskapsgrunnlaget i denne analysen er derfor tredelt; tradisjonskunnskap fra reindriftssamene selv, lokal kunnskap (nasjonalparkforvalter, fjellstyrer, fjelltjenesten m.v.) og vitenskapelige undersøkelser.

Det er gjennomført møter med samtlige sijter og samebyer i oppstarten av kartleggingen. Under befaring i nasjonalparken i mai var distriktslederne fra Byrkije sijte, Tjåehkere sijte samt Vilhelmina södra med. Distriktslederen i Vilhelmina norra og Voernese fikk ikke anledning til å delta pga arbeid med reinen, men prosjektleder har hatt kontakt med disse samebyene både i forkant og etterkant av befaringen.

Reindriftas sårbarhet er vurdert i forhold til sensitivitet og sannsynlighet for eksponering. Det er imidlertid viktig å huske at reinen er konstant på vandring. Beitemønster og beitetider varierer fra år til år avhengig av vekst, klima, rovdyr og andre forstyrrelser. I det samiske kulturlandskapet er det reinen som styrer mennesket (Åhrén, 1988)

Kart fra reindriftsforvaltningen, distriktsplaner, samt informasjon fra reineierne, danner sammen med data om gjeldende ferdsel og kunnskap om planlagt ny ferdsel grunnlaget for hvilke områder/tematikk en setter fokus på. De mest aktuelle temakartene fra NIBIO kilden er tatt fram for å vurdere utfordringene for de ulike fokusområdene. Komplett reindriftskart som viser arealbruk gjennom hele året samt reindriftas driftsmønster og anlegg kan i sin helhet finnes på https://kilden.nibio.no/. Det er også benyttet karttjenester gjennom Fylkesmannens karttjeneste: www.gislink.no. Fylkesmannen jobber med å oppdatere reindriftskartene gjennom en ny modul som skal forenkle prosessen med å gjøre endringer i kartene. Kartene slik de foreligger nå er i ulik grad representative for de ulike sijtene. Eksempelvis var det bare to aktive driftsenheter i Byrkije sijte når kartene ble tegnet, videre har driftsmønsteret endret seg noe som følge av bygging av slakte- og skilleanlegg i Sijdurrie/Simskardet. Kart over de svenske samebyene er innhentet gjennom www.sametinget.se. Prosjektleder har også fått presentert samebyenes interne arealbrukskart (ikke alle deler av reindriftskartet er offentlig for de svenske samebyene slik praksis er for de norske reinbeitedistriktene). Reindriftskartene kan dermed ikke alene benyttes som grunnlag for beslutninger.

Nasjonalparkforvaltningen har gjennomført ferdselsundersøkelser med utplasserte kasser med spørreskjema i verneområdene, resultatene fra denne undersøkelsen er sammenfattet i rapporten:" Brukerundersøkelse i Børgefjell nasjonalpark sommeren 2017". Det er imidlertid en svakhet at vinterferdselen ikke er kartlagt. Besøkstall fra fjellstyrenes og Statskogs utleie av hytter og buer samt salg av jakt- og fiskekort er innhentet. (se vedlegg).

Mål:
Øke nasjonalparkforvaltningens kunnskap om reindrifta, bedre grunnlag for dialog og skaffe fram et grunnlagsmateriale for arbeidet videre med besøksstrategien.

"Det samiske landskap skapes i en dynamisk prosess mellom menneske (det rasjonelle og irrasjonelle), tiden (epoker, årstider, døgnrytme), og rommet (territoriet med landskap) og summen av naturgitte forutsetninger"

Sverre Fjellheim, 1994

Børgefjell/Byrkije nasjonalpark

Børgefjell/Byrkije nasjonalpark ligger i kommunene Grane og Hattfjelldal i Nordland fylke og Namsskogan og Røyrvik i Trøndelag fylke. I Hattfjelldal (mot nordøst) grenser nasjonalparken mot Austre Tiplingan/Luvlie Diehpele landskapsvernområde, som er på 44 km^2. I øst grenser nasjonalparken med Västerbotten lan og Jämtland lan i Sverige. Nasjonalparken omfatter den opprinnelige nasjonalparken, vernet i 1963 på 1107 km^2 (utvidet med 65 km^2 i 1971), samt en utvidelse av parken på 340 km^2 fra 2003. Totalarealet på dagens Børgefjell/Byrkije nasjonalpark er 1447 km^2 (Fylkesmennene i Nordland og Nord Trøndelag, 2009).

Børgefjell/Byrkije nasjonalpark strekker seg fra 270 moh – 1699 moh. En fjerdedel av parken ligger over 1000 moh. De østlige delene av parken er en del av et næringsfattig grunnfjellsområde. Et belte med mer næringsrike bergarter danner ei «høyslette» midt etter parken fra Susendal i nord til Giengelvihke/Jengelen i sør. Harde, sure bergarter danner den vestlige fjellkjeden. De høye fjellene i øst er avbrutt av trange daler som i stor grad går øst-vest. I dalene finnes til dels frodige beiter. I dalene går vassdragene avbrutt av sjøer og mindre vann. De lavereliggende delene av parken består for en stor del av myr og skogsområder. Skogsområdene er hovedsakelig dominert av bjørk, mens Beinvassdalen har noe innslag av gran.

Børgefjell/Byrkije har hovedsakelig et suboseanisk klima, men det er stor variasjon vest – øst og de meteorologiske målestasjonene viser årsnedbør på henholdsvis 1200 mm på Bergli i Namsskogan og 700 mm i Susendalen (Eklima, 2009).

Samisk reindrift i Børgefjell/Byrkije

Reinen har siden tidenes morgen satt sitt preg på Børgefjell/Byrkije, og på mange måter har reinen og landet et gjensidig avhengighetsforhold. I Børgefjell finnes spor etter alle epokene i utviklingen av reindrifta; fra den fangstbaserte reindrifta, via reinnomadismen med melkebruket til dagens reindrift. Det er kjent at det er bedrevet reindrift i nasjonalparken i minst 500 år (miljødirektoratet, Vorren, 1986).

> «I samisk historisk perspektiv er disse områdene verken «villmark» eller urørte naturområder. Dette landskapet har samer bebodd og brukt i århundrer. Samene kan vise til en kontinuitet i bruk av dette landskapet fra fangstsamfunn via reinnomadisme fram til dagens reindrift.»
>
> Sverre Fjellheim, 1998

Børgefjell/Byrkije nasjonalpark har i uminnelige tider vært kjent for sine gode sommerbeiter. De høye toppene som omgis av frodige daler sikrer reinen både godt beite og områder for avkjøling og for å begrense insektsplagen. Dette området har gjennom tidene blitt brukt av ulike grupper/sijter. Dels som følge av familiestruktur. Stenging av grensa mellom Norge og Sverige og statens inndeling av reinbeitedistrikter mot slutten av 1800-tallet virket inn. Familier har også flyttet fra en gruppe/sijte til en annen. Antall grupper/sijter som har brukt området har dermed variert noe, og de nyeste distriktsgrensene ble satt på 1990-tallet. Innføringen av Reindriftsloven av 1978 medførte blant annet inndeling i sijteandeler, som blant annet regulerte hvor mange som kunne ha sin hovedinntekt fra reindrift.

I samisk kultur opererer man ikke med eksakte reintall, og det er ikke vanlig å snakke om utvikling i reintall som et mål. I samisk kultur har man fokus på reinflokken, da det gjennom året vil være

vedvarende større eller mindre avgang og tilsvarende større eller mindre tilgang i kalvingstida. Reintallet er slik i kontinuerlig endring gjennom år og over år. Reindrift er et sosioøkologisk system der natur, menneske og reinen er knyttet sammen. Hva som skjer med naturen påvirker menneskene og reinen, men også motsatt. Eksempelvis i tidligere tider kunne vanskelige værforhold eller helserelaterte problemer hos nøkkelpersoner i sijten gjøre at man en høstvinter ikke var i stand til å flytte østover til vinterlandet. Vinteren kunne dermed bli svært tøff for reinhjorden og man kunne li store tap både til rovvilt og som følge av sult. Slike store tap tok det mange år å bygge opp igjen. Reintallet blir også påvirket av generasjonsskifter, tilfeldige hendelser (eks Dunderlandsulykken) og rammevilkår. 80 årene var gode år for reindrifta med gunstig klima og lite tap til rovvilt. Innføring av økonomiske virkemidler i reindriftsavtalen (tidlig på 1980- tallet) med tilskuddsordninger som i større grad førte til en dreining på kalveslakt framfor bukkeslakt bidro til endringer i flokkstruktur og reintall.
Staten har gjennom tidene ønsket å overvåke reintallet i samisk reindrift av ulike grunner, først som grunnlag for nivå på avgifter/skattelegging og ved grensekryssing, senere som grunnlag for å utmåle erstatning reinen skal ha forvoldt på dyrket mark, mens staten når har ei dreining mot reintallskontroll med ei økologisk tilnærming (Benjaminsen et al 2011). I dag er det nærmest en allmenn oppfatning at reindrift truer miljøet. Imidlertid viser stadig flere forskningsprosjekter utført i reinbeiteområder i Sverige at reinen er gunstig for artsmangfoldet og viktig for å forhindre forbuskning og gjengroing. Sommerbeitelandet er ofte avhengig av et relativt høyt beitetrykk for at en skal opprettholde de positive effektene reinen har på landskapet.

Det finnes reintall oppgitt med ujevne mellomrom fra 1890 og fram til i dag. Disse tallene må tolkes for det de er, innsamlet på ulike grunnlag og med ulike metoder. Tallene er publisert i rapporten «Historiske tamreintall i Norge», men vil ikke bli gjengitt her. Blant annet er reintallet noen år oppgitt som antall dyr i vårflokk, mens det andre år er antall dyr i høstflokk eller at man enkelte år på grunn av værforhold ikke har lyktes å samle hele flokken, slik at tallene ikke er reelle. Det var først fra 1980 og utover at reindriftsforvaltningen gjennom reindriftsmeldingen og kontrolltellinger på reinen begynte å få gode metoder og derav gode reintall. Tallene fra 80-tallet fram til i dag er dermed mer sammenlignbare. Reindriftsstyret har vedtatt reintall for de gjeldende norske distriktene. Øvre reintall blir satt utfra potensiale i minimumsbeitene, for alle distrikter i Børgefjell er det vinterbeitene. Generelt er reintallet i Nordland og Nord Trøndelag reinbeiteområde lavt i forhold til arealet (Riseth og Tømmervik, 2011). For Byrkije sijte er øvre reintall vedtatt i 2011. Reintallet for Byrkije sijte er ei tilpasning til de naturgitte forutsetningene, samt at man fjernet et øvre tak på 300 rein per driftsenhet som var vedtatt for Nordland reindriftsområde tidligere. Reintallet for Byrkije sijte lavere enn det totale reintall for Byrkije og Hattfjelldal distrikt på 60 -tallet som tidligere var adskilt, men som nå er slått sammen til Byrkije. Byrkije sijte har som tidligere omtalt tilgang på vinterbeiter i Sverige. Øvre reintall for Tjåehkere sijte er satt i vedtak i reindriftsstyret i 1989, med vedtak for Hestkjølen i 2011. Reintallet for de svenske samebyene har vært stabilt siden 1990-tallet. Reintallet for distrikter i Børgefjell har dermed vært stabilt de siste 30 årene.

Børgefjell/Byrkije nasjonalpark med tilgrensende områder er reinbeiteland for Byrkije sijte, Tjåehkere sijte og Vilhelmina Norra, Vilhelmina södra og Voernese samebyer. Hele nasjonalparken er helårsdistrikt for reinen, men det er særlig de nordlige delene som er i Byrkije sijte som brukes om vinteren, mens Tjåehkere i enkelte vintre kan benytte de mer lavereliggende delene til beite. Alle distriktene/sijtene flytter mot fjellkjeden om sommeren. Tjåehkere har vestlige flyttinger om vinteren, mens de svenske samebyene flytter østover om vinteren. Byrkije sijte har tilgang til vinterbeiter i Sverige, og vurderer årlig forholdene for om de velger å flytte til vinterbeitene i Sverige.

Grenseoverskridende reindrift

Siden reindrift er drevet i det samiske reindriftsområdet lenge før riksgrensen mellom Norge og Sverige ble trukket er grenseoverskridende reindrift hjemlet i Lappekodisillen fra 1751. Gjennom den

norsk-svenske reinbeitekonvensjonen fra 1972 har konvensjonsbeitene vært regulert. Reinbeitekonvensjonen fra 1972 utløp i 2005 og Norge og Sverige har siden da forhandlet om ny konvensjon. Den er imidlertid ikke på plass og i mellomtiden er Lappekodisillen fra 1751 gjeldende.

Byrkije sijte avgir arealer til de svenske samebyene Vapsten, Vilhelmina norra, Vilhelmina södra og Voernese, de tre siste i Børgefjell nasjonalpark. Byrkije sijte har vinterbeiteområder i Vilhelmina norra. Tjåehkere sijte har tilgang på arealer i Jinjevaerie, der Hartkjølgruppen driver. Børgefjell/Byrkije nasjonalpark er svært viktig for de svenske samebyene da de ikke har tilgang på slike luftingsområder/høysommerland på svensk side. Tidligere hadde de svenske samebyene tilgang på arealer lengre vest i Børgefjell.

Figur 1. Kart som viser grensene mellom de ulike sijter og samebyer som har reinbeite i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark, kart hentet fra www.gislink.no.

Det er dermed 5 sijte/samebyer ((6 grupper, Tjåehkere sijte er delt i Steinfjellgruppen og Jåma/Dærgagruppen)) som har beitelandet sitt i Byrkije/Børgefjell. Det er ikke naturlige avgrensninger mellom sijtene i Børgefjell. Mot konvensjonsbeitene i øst er det sperregjerde, det er viktig at gjerdene vedlikeholdes og er operative når reinen trekker inn fra øst for å unngå sammenblandinger med påfølgende merarbeid og ferdsel. Tjåehkere sijte og Byrkije sijte har en samarbeidsavtale som muliggjør felles beite i området rundt Kvigtind. Samisk reindrift bidrar dermed en betydelig produksjon i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark, noe som blant annet gir grunnlag for lokale slakterier og kjøttforedlingsbedrifter og kortreist mat til reiselivet.

Befaring i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark med representanter fra Byrkije sijte, Tjåehkere sijte (Steinfjellgruppen og Jåma/Dærgagruppen samt Vilhelmina norra.

Samisk reindrift

Reindrift er en virksomhet som i liten grad er statisk. Den er preget av en indre dynamikk hvor naturforhold og reinens behov og vaner styrer og må styre reindriftsutøverenes hverdag. Den er et økologisk system som påvirkes av ytre faktorer. Reindriften forbruker i utgangspunktet ikke areal, en økologisk balansert reindrift høster av fornybare ressurser og setter i liten grad spor etter seg. Den er generelt arealkrevende i den forstand at betydelige områder med ulik beskaffenhet er nødvendig gjennom året. Blant annet må det være tilgang på både grøntbeiter om sommeren og lavbeiter om vinteren. Flyttleier mellom årstidsbeitene er nødvendige for at årstidsbeitene skal kunne nyttes. Videre er det behov for egnede arealer for kalving, merking, slakting, snøfonner og fjelltopper om sommeren.

I forskriftene har de sentrale områdene i reindrifta blitt omtalt som reindriftens særverdiområder og minimumsbeiter. Dette er sentrale områder som reindrifta er helt avhengig av for å opprettholde den nomadiske driftsformen.

Under presenteres en del data fra reindriftskartene over nasjonalparken og de berørte sijte/samebyer. I kartfigurene forekommer avgrensninger av beiteområder, trekkveier og flyttleier i form av linjer og polygoner. Det presiseres at dette ikke er absolutte grenser, men kun gir indikasjoner på hvordan området vanligvis brukes. Supplerende informasjon fra reindrifta vedrørende bruk av området er viktig for å forstå driftsmønsteret. Når det gjelder flyttleier er disse vanligvis betydelig bredere enn det som går frem av kartene, og årstidsbeitene er heller ikke klart avgrenset. Reinens bruk av området avhenger av en rekke faktorer og samspillet mellom dem. Vær, føreforhold, insektsplage, menneskelige forstyrrelser, rovdyr mv. Bruken vil dermed kunne variere noe fra år til år avhengig av forholdene. Permanente utbygginger og forstyrrelser kan bidra til at bruksmønsteret endres og dermed ikke vil samsvare med reindriftskartene.

Reindriftens beiteområder og driftsmetoder forklares ved hjelp av ord og uttrykk som ikke nødvendigvis er kjent for alle. De forklares derfor under. Reindriftskartene er produsert av reindriftsforvaltningen i samarbeid med sijtene. Disse har ikke vært gjenstand for politisk behandling, men er et visuelt verktøy for å se hva slags områder som er viktig for næringen. Alle områdene er inndelt i kategorier 1 og 2 som forteller hva som er kjerneområder, og hva som er viktige avlastningsområder. Eksempelvis vil kjerneområdet for vårbeite (Vårbeite 1) være det arealet hvor simlene samler seg ved kalving, mens bukkene og de dyrene som ikke bærer kalv vil i denne perioden være streifdyr i området vårbeite 2. Dette viser at begge arealene er viktig men det mest sårbare er kategori 1. Samtidig er det også forskjell på hvor sårbar reinen er til de forskjellige årstidene (se tabell).

Tabell: Kategorier i reindriftskartet med forklaring

Kategori	Forklaring
Vårbeite 1	Kalvingsland og tidlig vårland, de deler av vårområdet som beites tidligst og hvor hoveddelen av simleflokken oppholder seg i kalvings- og pregningsperioden. Reservekalvingsland inkludert.
Vårbeite 2	Oksebeiteland og øvrig vårland, der okserein og fjorårskalver oppholder seg i kalvingstida. Hit kan også kalver med simler trekke senere på våren.
Sommerbeite 1	Høysommerland, sentrale deler som regel over skoggrensa, der reinen oppholder seg midtsommers og får dekket sine behov for beite, ro, avkjøling og minst mulig insektsplage innenfor korte avstander.
Sommerbeite 2	Lavereliggende sommerland, mindre sentrale og/eller mindre intenst brukte områder.
Høstbeite 1	Parringsland, de deler av høstområdet der oksereinen samler simleflokkene til parring under brunsten.
Høstbeite 2	Tidlig høstland, partier der reinen bygger seg opp etter insektplagen og spres på leting etter sopp.
Høstvinterbeite 1	Intensivt brukte områder, som ofte pakkes til med snø og blir utilgjengelige for reinen utover vinteren.
Høstvinterbeite 2	Spredt brukte områder for samme periode som høstvinterbeite 1.
Vinterbeite 1	Senvinterland, intensivt brukte områder som normalt er mest sikre mot store snømengder og nedising på midt- og senvinteren.
Vinterbeite 2	Tidlig benyttede og ofte lavere beliggende vinterområder, som regel mindre intenst brukte.
Flytteleier	Viktige naturlige trekk mellom beiteområder og forbi passasjer, der reinen trekker av seg selv, enten enkeltvis eller i flokk.
Trekklei	En lei eller trasé i terrenget der reinen enten drives eller trekker selv mellom årstidsbeitene.
Oppsamlingsområder	Område med naturlige avgrensninger hvor reinen samles midlertidig under innsamling til flytting, kalvemerking, skilling eller slakt.

Samisk reindrift og reindriftsåret

Reindriftsanlegg, drivingsleier, trekkleier og oppsamlingsområder

Samisk reindrift baserer seg på reinens trekkmønster og avhenger slik av værforhold og terrengets beskaffenhet. Drivings- og trekkleier følger reinens trekk fra uminnelige tider. Reindriftas anlegg er ikke plassert tilfeldig i terrenget, men der det er lett å få reinen inn i gjerdet og det finnes egnede oppsamlingsområder. Reindrifta i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark benytter seg både av permanente og midlertidige anlegg (fortrinnsvis mobile merkegjerder på snø) for kalvemerking og skilling. Det er vanlig å benytte seg av motoriserte hjelpemidler både på barmark og snø.

Gjeterhytter plasseres på strategiske plasser for å ha oppsyn med reinen, ofte er de plassert på kanten (varierer hvor kanten er gjennom året, men det er viktig å være på «riktig» side av flokken for å gjete den til riktig område), dette bidrar til å redusere behovet for barmarkskjøring, samtidig som de kan bidra til å ta ned risikoen (bidra til en tryggere arbeidsplass) reindriftssamene har ved ferdsel i krevende sesonger som vårløsningen og overgang mot vinter om høsten. Forstyrrelser i slike områder kan vanskeliggjøre arbeidet med reinen og medføre at prosessen med samling og driving av reinen til gjerdet tar lengre tid, noe som kan medføre vekttap for reinen eller i verste fall tap av rein. Samtidig medfører det behov for ekstra ressurser i form av arbeidstid og bruk av kjøretøyer for å få samlet reinen. Ferdsel som forstyrrelse kan slik bidra til å øke omfanget av barmarkskjøring.

Figur 2. Kart som viser reindriftas trekkleier, drivingsleier, oppsamlingsområder og anlegg, kart hentet fra www.gislink.no.

Beitero

Beitero er et kjernebegrep innenfor reindrifta. Reindriftssamene jobber hele tiden etter å legge forholdene til rette for at reinen skal ha beitero. Begrepet ”beitero” er sammensatt og beskriver samspillet mellom reinen og naturen i vid forstand.

Inndeling av reindriftsåret i åtte årstider er et verktøy som benyttes for å tilstrebe at reinen får beitero. De åtte årstidene henspeiler slik til hvordan reinen flyttes basert på tradisjonskunnskap innenfor de tilgjengelige beitene for å oppnå beitero. Beitero er dermed et begrep i videre forstand enn å kun bety at reinen ikke blir skremt når den beiter. Reinen som drøvtygger har også behov for områder der den i perioder kan ligge i ro for å fordøye maten. Om sommeren når reinen må beite i flere økter per døgn for å dekke behovet, og derimellom må hvile og jorte, vil ytre forstyrrelser minske inntaket av mat (Warenberg et al, 1997). Beitero handler også om at rein i visse perioder ikke må forstyrres av mennesker, eksempelvis under vanskelige beiteforhold når snøen har dannet is ned mot marken.

Inndeling av reindriftsåret i åtte årstider er et verktøy som benyttes av reindriftssamene for å tilstrebe at reinen får beitero, illustrasjon studio 705, Merete Lien.

Gijre/vår

Reinen er kommet til sine tradisjonelle vårbeiteområder. Simlene og okserein har nå skilt lag og fjorårskalven har forlatt simla. Simlene oppholder seg nå i fjelldalene og høyfjellet hvor kalving foregår. Simlene søker seg til bestemte kalvingsplasser der terrenget er småkupert og beskyttet mot vind. Disse plassene finnes ofte sydvendt der barflekkene tiner fram først og der tilgangen til beite er god. Kalvingslandet er svært sårbart for forstyrrelse. Simla og kalven er svært sårbar i perioden før, under og etter kalving i pregnings- og starten av dieperioden. Flomstore bekker og elver er farlige hinder for kalvene i denne perioden.

Gjeting bedrives for å sikre seg at reinen får den ro den behøver. Vanligvis gjøres dette som kantgjeting, men om det er uro i flokken som følge av forstyrrelse av rovdyr, ferdsel m.v. må en inn i flokken for å se.

Etter kalving mister simlene gevirene, okserein er nede i lavlandet og søker etter røtter, urter og skudd på busker og trær.

Figur 3. Kart som viser kalvingsland i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark (skravert grønn, områdene de svenske samebyene bruker er også kalvingsland (skravert svart). Kart hentet fra www.gislink.no.

Gijre-giesie/vår-sommer

Simlene trekker ned fra høyfjellet for å søke etter grønnbeite på busker, løv fra bjørk og vier samt urter. Vårflommen har begynt å gå tilbake, slik at bekkene begynner å utgjøre en mindre hindring for de små reinkalvene. Fortsatt vil simler og okserein være fra hverandre, i ulike flokker. Været begynner nå å bli varmere, og når insektene kommer trekker reinen opp mot høyfjellet. Dette er en viktig tid i reindriftsåret, ettersom grunnlaget for reinens videre vekst legges på denne årstiden.

Flokk i gjerdet under kalvemerking ved Orrejaevrie/Orvatnet sommeren 2018, foto Jens Kvernmo.

Giesie/sommer

Sommer er tid for kalvemerking, høydepunktet i reindriftsåret for familien. Sijtene/samebyene har flere kalvemerkingsanlegg å variere mellom, noen er permanente, mens andre er midlertidige (kan settes opp på snøfonner mv). Byrkije sijte og Tjåehkere sijte merker vanligvis kalvene rundt midtsommer. Vilhelmina norra, Marsfjällgruppen starter å merke i juli. Vilhelmina södra og Voernese starter å merke rundt midtsommer og er ferdig i august, de har felles kalvemerking. Det er vanlige at man deltar i nabosijtenes kalvemerkinger siden det kan forekomme sammenblanding av flokkene.

Reinen har behov for luftingsområder om sommeren, dette er høye topper og snøfonner. Reinen vil trekke ned i dalsidene for å beite om ettermiddagen/kveldene når temperaturen er lavere. De svenske samebyene er avhengig av arealene i Børgefjell nasjonalpark for å ha tilgang på slike områder.

Figur 4. Områder i skravert rødt viser høysommerbeiter og luftingsområder for reinen. Kart hentet fra www.gislink.no.

Tjaktje-giesie/høst-sommer

Sopp er en delikatesse for reinen som er viktig for å bygge opp fettreservene før vinteren. Og når soppen kommer vil reinflokken spre seg i mindre flokker, eller til og med gå en og en på søken etter sopp. På denne tida beiter simle- og okserein i de samme områdene. Ettersom reinen har byttet pels og er korthåret nå er den sårbar for kulde og søker le i dalene og skogen når det er dårlig vær.

Tjaktje/høst

Høsten deles inn i to perioder, hvor skillet går ved brunsten. Før brunst samles rein for ettermerking av kalv og slakt av okserein før brunst. Det blir tatt vare på skinn, horn, bein og sener som benyttes til å lage håndverk/duedtie som brukes til klær- og bruksutstyr. Etter 20. September starter brunstperioden for okserein. Okserein danner sine småflokker av simler. Parringstiden varer som regel fram mot 20. Oktober.

Etter brunsten er reinsbukkene magre og mange kan ha fått mindre skader som følge av slåssing i brunstperioden. Først etter brunsten begynner oksereinen å spise igjen. Brunstperioden er sårbar for reinen, da det kan ha negativ effekt på reproduksjonen dersom reinen blir forstyrret på denne tida. Like etter brunsten er oksene sårbare da de er redusert etter brunsten. Videre bremser brunsten på bevegeligheten i flokkene.

Figur 5. Kart som viser brunstland i skravert lilla. Kart hentet fra www.gislink.no.

Tjaktje-daelvie/høst-vinter

På denne tida begynner nettene å bli kalde, og ofte kommer det litt snø. Reinen har gått over til lavbeiter. Kalvene har sluttet å die. I slutten av denne årstida starter slakteuttak av kalv. Oksereinen mister gevirene.

Figur 6. Kart som viser tidlig høstvinterbeite intensivt brukt i skravert oransje. Kart hentet fra www.gislink.no.

Daelvie/vinter

Hovedføden til reinen i vinterperioden er reinlav, men skjegglav i gammelskog utgjør en viktig forreserve i vanskelige vintre.

Det foregår telling og skilling av rein til ulike vintergrupper samt etterslakting av rein. Oppdeling i vintergrupper gjøres av enkelte distrikt/sijte for at beitene skal benyttes rasjonelt, og at det er lettere for reineierne å ha oversikt over mindre flokker. Dette er et viktig tiltak for å verne reinen mot blant annet rovviltangrep. Reineierne må hele tiden vurdere beitesituasjonen for rein, ettersom snøen kan forandre seg fra dag til dag. Mildt klima og regn med påfølgende kulde ødelegger vinterbeitene med ising i laven, som gir behov for nødbeiter. Vinteren er minimumstid for reinen.

Figur 6. Kart som viser tidligvinterland (grov blå skravering) og senvinterland intensivt brukt (fin blå skravering). Kart hentet fra www.gislink.no.

Gijre-daelvie/vårvinter

Reinen får helt beitero. Reineierne bedriver kantgjeting og flytter reinen etter et bestemt mønster som bestemmes etter hvilke kvaliteter snøen har. Noen steder er snøen blitt så hard at reinen ikke kan grave seg ned til lavbeite. Lav på steiner, barskog og bjørk er også viktig mat for reinen. Når april kommer forbereder reinen seg til å trekke mot vårbeiteområdet og kalvingslandet. Dette er ei særlig sårbar tid for reinen.

Reinflokk ved Guevtelesjaevrie/Lægdvatnet i Byrkije sijte.

Byrkije sijte

Byrkije sijte ligger i Nordland reinbeiteområde. Byrkije sijte har tre sijteandeler, og i sijten inngår 10 personer med eget reinmerke.
Beskrivelsen av arealbruken til Byrkije sijte bygger på opplysninger gitt i møter og under befaringen i tillegg til distriktsplanen og reindriftsavdelingens kart. Byrkije sijte har høyeste reintall på 1500, 900 dersom det forutsettes helårsbeiting i distriktet. Byrkije sijte er et helårsdistrikt, de fleste vintrene benyttes de tradisjonelle vinterbeiteområdene i Sverige. Flytting til Sverige skjer vanligvis med bil i løpet av desember. Tilbakeflytting skjer i siste halvdel av april. Dersom vinterbeiteforholdene i Sverige er dårlige, kan reinen beite i Norge hele vinteren.

Vår/gijre i Byrkije sijte:

Bruker områdene rundt Tiplingan, Simskardet, Høstlegran, Båttjønna og Laupskardet om våren (kalvingsland, se kart figur 3). Områdene er sammenhengende og gunstige i forhold til klima og topografi, og områdene har i dag forholdsvis liten ferdsel i denne perioden.
Det bedrives aktiv gjeting rundt Daningan for å unngå sammenblanding med Vilhelmina norra, dette holder fram til sperregjerdet er tint fram og vedlikeholdt. Byrkije sijte bedriver kantgjeting, og det er særlig kantene mot sør og vest som prioriteres.
Har gode vårområder, avhengig av snøen for aktiv og effektiv gjeting. Korte avstander og reinen kan etter vindretning og forstyrrelse forflytte seg raskt.
Byrkije sijte har gjennom Fylkesmannens midler til tapsforebyggende tiltak mtp rovdyr fått tilskudd til foring av reinen i perioden før og under kalving. Dette gjør det enklere å ha oversikt med flokken og flokken blir mindre sky slik at reindriftssamene legitimerer en nærmere tilstedeværelse med flokken enn det som ellers er mulig.

Distriktsleder i Byrkije sijte Tor Enok Larsen forteller om reindriftas bruk av områdene og ferdsel i nasjonalparken.

Sommer/giesie i Byrkije sijte:

Kalvemerking gjennomføres hovedsakelig i de permanente gjerdene i Laupskardet eller Ørnberget ved Mjølkelvskardet. Kalvemerking skjer vanligvis før midtsommer, da fortsatt snøføre gjør samling til merking lettere.

Etter merking slippes reinen mot Skinnfjellet. Der forholder reinen seg vanligvis rolig inntil insekter, sau eller sørlige vinder presser dem sørover mot Kvigtind.

Byrkije sijte og Tjåehkere sijte har en samarbeidsavtale som muliggjør felles beiter i Kvigtindområdet. Avtalen mellom distriktene har kommet som en konsekvens av de manglende naturlige grensene i området. Beitelandet i og rundt Kvigtind er godt og tåler dermed relativt høy belastning i deler av sommeren. Som følge av denne samarbeidsavtalen begrenses behovet for barmarkskjøring for å holde flokkene skilt i denne perioden.

Byrkije sijte har gode sommerbeiter som består av store høyfjellsområder som gir et stort mangfold av beitetyper og god tilgang til snø i varme perioder av sommeren, selv sommeren 2018 (pers medd. Tor Enok Larsen). De gode sommerbeitene bidrar til høy produksjon i form av høye slaktevekter, lav naturlig dødelighet og god dyrevelferd i flokken.

Høst/tjaktje i Byrkije sijte:

I september og oktober gjennomføres slakt i nært samarbeid med Tjåehkere sijte. Av hensyn til vinterbeitesituasjonen har Byrkije sijte etablert et gjerdeanlegg i Simskardet til høstslaktingen. Dermed skjermes områdene lengre øst fra Susenfjellet, Østre Hundfjellet, Harvassdalen og Daningen slik at de blir prioritert som tidlige vinterbeiteområder.
Etter slakting blir deler av flokken ført nordover mot Jakobdalen, mens resten trekker naturlig østover.
For Byrkije sijte er det også viktige å passe tidligvinterbeiteområdene slik at ikke rein fra tilgrensende sijter/distrikter trekker inn i dette området. Enkelte år er det behov for ekstraordinære skillinger for å skåne områdene rundt Daningan. Dette området blir årlig benyttet som sommerbeite for bukkeflokken og som vinterbeiter for hele flokken de årene flytting til Sverige ikke er mulig.

Fra midten av september til midten av oktober er reinen i brunst. Det er viktig at reinen får ro i denne perioden da det er svært avgjørende for produktiviteten i flokken. Brunstområder kjennetegnes av at de er store og sammenhengende. Brunsten bremser på bevegeligheten i flokken. Byrkije sijtes definerte brunstområder er rundt Båttjønn, Susenfjellet, Tiplingan, Hundfjellet, Simskardet, Mjølkskardet og Kjukkelen.

Vinter/daelvie i Byrkije sijte:

Fra november til desember samles det til slakt i Harvassdalen. Etter slakting blir det vurdert hvorvidt beiteforholdene tillater flytting til Sverige. Dersom flytting til Sverige ikke er aktuelt benyttes områdene rundt Daningan og nord for Susendalen. De klimatiske forskjellene vest-øst i Børgefjell med overgang fra oseanisk til et mer kontinentalt klima gjør at avhengig av værforholdene kan ulike områder være egnet fra år til år.
Vinterbeitene er en definert minimumsfaktor for Byrkije sijte, det er derfor viktig at reinen ikke trekker for tidlig inn i tidlig vinter/vinterbeitene.
Byrkije skal primært bruke vinterbeiter i Sverige dersom forholdene tillater det, dersom en eksempelvis har låste beiter i Sverige kan beitene i Norge benyttes. Det er i områder i Nordmaling/Gideå i Vilhelmina norra sitt beiteområde at Byrkije har sine tradisjonelle vinterbeitemarker.

Giengelvihke/Jengelen, kalvemerkingsanlegg og boplass for Steinfjellgruppen i Tjåehkere sijte.

Tjåehkere sijte

Tjåehkere sijte ligger i Trøndelag reindriftsområde.
Tjåehkere sijte består av 12 sijteaandeler, totalt 52 personer med eget reinmerke. Høyeste reintall for Tjåehkere sijte er 5000, 4200 for Steinfjellgruppen og Jåma/Dærgagruppen, 800 for Hartkjølen (landbruksdirektoratet, 2017).
Beskrivelsen av arealbruken til Tjåehkere sijte bygger på opplysninger gitt i møter og under befaringen i tillegg til distriktsplanen og reindriftsavdelingens kart. Tjåehkere sijte driver i tre driftsgrupper; Steinfjellgruppen, Jåma/Dærgagruppen og Hartkjølgruppen som driver atskilt hele året. Det er de to førstnevnte gruppene som driver i Børgefjell nasjonalpark. Distriktet er helårsdistrikt, men nytter nasjonalparken hovedsakelig som vår, sommer, høst og delvis tidlig vinterbeite.

Vår/gijre i Tjåehkere sijte:

Steinfjellgruppen og Jåma/Dærgagruppen flytter mot vårbeitene så snart forholdene tillater det, vanligvis i midten av april. Steinfjellgruppen flytter over Grøndalsfjellet mot Steinfjellet, mens Jåma/Dærgagruppen flytter over Havdalsfjellet mot Jåmafjellet og videre nordover.

Tjåehkere sijte merker vanligvis kalvene rundt midtsommer, foto: Jens Kvernmo.

Vårsommer/Sommer/giesie i Tjåehkere sijte:

Steinfjellgruppen holder reinen sin vest for de store innsjøene mot Namdalen, nord til Store Namsvatn/Nååmesjenjaevrie og inn i Børgefjell/Byrkije. Jåma/Dærgagruppen holder sine rein øst for de store innsjøene nordover til Børgefjell på våren og sommeren. Det er gjerder som benyttes til kalvemerking ved Jengelvatnet, Sapmanjohke og Orrejaevrie/Orvatnet. Tjåehkere sijte benytter seg også av mobile merkegjerder på snøen.

Distriktets sommerboplass ligger like utenfor nasjonalparkgrensen ved Viermaneset/Johkegaske i nordøstenden av Namsvatn/Nååmesjenjaevrie, i tillegg er det gammer og buer ved Orvatnet og Giengelvihke/Jengelen.

Tjåehkere sijte sine områder for kalvemerking ligger sårbart til i forhold til ferdsel (romlig), men sijten merker i dag reinen før det store ferdselstrykket tar til (rundt midtsommer). Dersom klimaendringene gjør at forholdene ligger til rette for turer på barmark tidligere enn i dag, kan ferdselen bli problematisk for Tjåehkere sijte.

Rein i kalvemerkingsgjerdet ved Orrejaevrie/Orvatnet. Foto: Jens Kvernmo.

Høst/tjaktje i Tjåehkere sijte:

I september og oktober gjennomføres slakt i nært samarbeid med Byrkije sijte. Avhengig av værforhold gjennomføres slakt ved det anlegget som er best egnet (Simskardet, Bjørkmoen, Bjørkvatnet eller Tunnsjøflyan).

Fra midten av september til midten av oktober er reinen i brunst. Det er viktig at reinen får ro i denne perioden da det er svært avgjørende for produktiviteten i flokken. Brunstområder kjennetegnes av at de er store og sammenhengende. Brunsten bremser på bevegeligheten i flokken. Tjåehkere sijte har hovedbrunstlandet sitt opp Virmadalen, mot Gievkere/Gaukarn, Giengelvihke/Jengelen, Urrehkedurrie/Orrekskardet, Tomasvatnet, Smalfjellet og mot Smalåsen. Brunstområdene til Tjåehkere sijte ligger sårbart til i forhold til småviltjakt og omfang av jegere og at jakten foregår uten hund er viktig for å begrense forstyrrelsen på reinen denne tida.

Tidligvinter/tjaktje daelvie i Tjåehkere sijte:

Tidligvinteren benyttes beiter i store Børgefjellet og de mer lavereliggende delene av nasjonalparken. Flytting mot vinterlandet skjer vanligvis i november-januar. Enkelte dyr som blir igjen på vinterbeitet trekker normalt østover på våren og sommeren (Prestbakkmo, 1998).

Vinter/daelvie Tjåehkere:

Om vinteren går det noe rein spredt i nasjonalparken. Det meste av flokken er nå flyttet til vinterbeiteområdene vest for E6. Flytting mot vinterlandet skjer nå for det meste med bil på grunn av inngrep i form av veier og jernbane mv.

Svenske samebyer i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark

De svenske samebyenes beiteland i nasjonalparken har særverdier. Om våren gjør de tversgående dalene som strekker seg øst vest at man har tilgang på områder som blir tidlig bar i sørslutningene, motsatt gir de nordvendte områdene tilgang på friske beiter om sommeren etter hvert som snøen trekker seg tilbake i snøleiene. Snøen og toppene gir også mulighet for etterlengtet avkjøling/lufting for reinen, slike områder har de ikke tilgang til ellers i beitelandet sitt. De svenske samebyene bruker

arealene i Børgefjell fra mai – desember. Arealmessig blir om lag 15 % av nasjonalparken benyttet av de svenske samebyene.

Vilhelmina norra

Viilhelmina norra sameby har sine åretruntmarker i Vilhelmina kommune, mens vinterbeiteområdene er østover i Åsele, Bjurholm, Nordmaling og Örnsköldsvik. Vilhelmina norra har tilgang på arealer i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark (området rundt Rainesen) i Byrkije sijte sitt beiteland. Det er Marsfjällgruppen i Vilhelmina norra som bruker dette området. Området er avgrenset vestover og sørover med sperregjerde, - og i perioden etter kalvemerking er reinen inngjerdet.
Vilhelmina norra har høyeste reintall på 11 000 i vinterflokk. Samebyen består av 20 rennäringsforetak, med ca 54 medlemmer per 2001.

Vilhelmina södra

Vilhelmina södra har sine åretruntmarker i Vilhelmina og Dorotea kommuner, mens vinterbeiteområdene er østover i Åsele, Strömsund, Sollefteå, Kramfors og Örnsköldsvik. Vilhelmina södra har tilgang på arealer i Børgefjell nasjonalpark i Byrkije sitt beiteland. Området er avgrenset i nord og vest av sperregjerder. Vilhelmina södra har felles kalvemerking med Voernese og driver etter kalvemerking sammen med dem fram til skilling før flytting til vinterlandet. Vilhelmina södra har høyeste reintall på 10 000 i vinterflokk. Samebyen består av 16 rennärings foretak og har per 2001 ca 50 medlemmer (www.sametinget.se).

Voernese

Voernese sameby har sine åretruntmarker i Strömsunds kommun.
Vinterbeitene er i områdene nord for Junsele, og nord for Näsåker, Norråker og Hocksjö. Voernese sine beitemarker i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark er avgrenset av gjerder i vest, det er ikke gjerde mot nord og Vilhelmina södra. Det er områdene sør for Jetnamsvannet, vest for Jetnamen og langs Sipmehke som er de sentrale områdene for Voernese i nasjonalparken.
Høyeste reintall i vinterflokk er 2300. Samebyen består av 4 rennäringsforetak og har per 2001 18 medlemmer.

Rainesen er en av toppene som inngår i de svenske samebyenes beiteland i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark.

Ferdsel på svensk side av Byrkije/Børgefjell

Børgefjell/Byrkije nasjonalpark og Stekenjokkområdet er kjent for å ha fine forhold for skiturer og isfiske om våren. Det sørsamiske navnet for Stekenjokk, Stihken betyr den reinen blir/trives, og viser til områdets verdi for reinen.

Den relative nærheten til Klimpfjäll gjør at det er mye folk på ski inn i området. Særlig er dette sårbart i tiden rundt kalving, skareføre i denne perioden gjør at skiløperne har stor rekkevidde og Børgefjell/Byrkije er da innen rekkevidde for dagsturer. Området er dessuten mye brukt av skoler og idrettslag. Ved skareføre kan disse komme på ski i bred front da føret gjør at en kommer seg overalt og langt på ski. Toppene i nasjonalparken er populære turmål på denne tida.

Om sommeren blir Stekenjokkvegen brukt som utgangspunkt for turer inn i Børgefjell, majoriteten av de som starter ut på flerdagersturer her er nordmenn (pers. Medd. Tomas Nejne). Det er lettgått langs vassdragene fra Stekenjokkvegen og inn mot nasjonalparken. Fra Rainesen, Jetnamsklumpen, Movretjahke og Sipmehke er fjelltoppene kun avbrutt av daler der vassdragene går avbrutt av sjøene. Disse er yndete turmål. De svenske samebyene har ikke tilgang til luftingsområder av slik kvalitet som de har på norsk side, de er dermed knapphetsfaktorer for samebyene og slik svært viktige. De begrensede arealene og ferdselen langs vassdragene er utfordrende for reinen, da dette er relativt smale daler. På dagtid når reinen vil stå høyt for å komme seg unna stress fra insekter og for å avkjøle seg kommer det i konflikt med folk som er på tur på toppene. Videre vil reinen normalt trekke ned i dalene og langs vassdragene for å beite om ettermiddagene og kveldene. Det er da viktig at ferdsel og camping ikke sperrer for de naturlige trekkene, samtidig som at ferdselen i seg selv kan forstyrre beiteroen og gjøre at reinen skyr enkelte områder.

I perioden 10.juni – 10. Juli er det ferdselsforbud i Skåarnja naturreservat (på Jämtlandssiden) av hensyn til hekkende fugler, da man avdekket reirplyndirng i stor skala. Stien langs Jetnamen og inn til nasjonalparkgrensa er unntatt for ferdselsforbudet. Samebyene skulle helst sett at denne stien ikke var unntatt for ferdselsforbudet da perioden like etter kalving er svært sårbar for reinen.

De svenske samebyene i Børgefjell/Byrkije har omfattende inngrep i sine beiteområder i form av vannkraftutbygginger, vindkraftutbygging, mineralutvinning, vei, jernbane, storskogbruk, reiseliv og rovdyr mv. Og det foreligger planer for både mineralutvinning og vindkraft i Stekenjokkområdet. Samebyene har imidlertid dårlig erfaring med gruvedrift fra tidligere driftsperioder (Tomas Nejne pers medd).

Klimaendringer har bidratt til at det er svært stor forskjell i føre i skogslandet og fjellet, og det siste tiåret har samebyene flyttet ut av skogen ca 2 uker tidligere enn det som tidligere var vanlig. Det går et skille ca ved E 45, der områdene vest for E 45 har mer snø, områdene i Børgefjell/Byrkije er blant de områdene i beitelandet som blir tidligst bare, og egner seg slik som kalvingsland. Samebyene ble dessuten berørt av skogbrannene sommeren 2018.

Utfordringene med ferdsel i kalvingslandet ved Stekenjokk har vært til dels store, slik at politiet har vært i området for å informere om at det er ulovlig iflg renbruksloven å forstyrre reinen. Reindriftssamene bruker selv også mye tid på å informere og forhindre uønsket forstyrrelse av reinen på denne tida.

Samebyene er positiv til at det forsøkes å styre ferdselen med ski til oppkjørte løyper rundt det gamle gruveområdet, men i perioder med skare tas likevel hele fjellet i bruk. Samebyen kan ha anledning til å stoppe den organiserte ferdselen, men ikke den allmenne turgåer. Samebyen har generelt inntrykk av at folk har lite erfaring med rein, slik at behovet for informasjon er stort. En allmenn oppfatning blant turgåerne er at de selv ikke ser rein og ikke forstår at de forstyrrer. Simlene er svært var på denne tida, og simler som får sin første kalv kan velge å forlate kalven dersom den blir forstyrret, videre kan flomstore elver og bekker være livsfarlige hinder for kalvene den første tida. Tidlig vårløsning kan være bra for å begrense ferdselen, men gir andre utfordringer for reinen.

Ferdsel i Børgefjell

Innfallsporter/startpunkter

Børgefjell/Byrkije nasjonalpark har status som en villmarkspreget nasjonalpark, og brukerundersøkelsen for Børgefjell viser at det er en høy andel av førstegangsbesøkende til nasjonalparken. Mange av disse søker informasjon på internett i forkant av turen sin (67 %), Børgefjell skiller seg også ut ved at så mange som 40 % har lest om området i bøker. Videre er informasjon fra slekt/venner og bekjente viktige informasjonskilder. Nasjonalparkforvaltningen har per i dag 6 vedtatte innfallsporter som har ulik tilretteleggingsgrad (se kart under og beskrivelse av hver enkelt i vedlegg 1). I tillegg har en noen mye brukt utgangspunkt for tur, samt 4 etablerte utgangspunkt for turer inn fra svensk side.

Figur 8. Vedtatte innfallsporter 1-6 i forvaltningsplanen for Børgefjell/Byrkije nasjonalpark, de øvrige er mye brukte utgangspunkt for turer i nasjonalparken.

Informasjonstavle om nasjonalparken ved innfallsporten i Simskardet/Sijdurrie. Tilrettelagt parkeringsplass ligger ved reingjerdet til Byrkije sijte.

Blant de vedtatte innfallsportene utpeker innfallsporten i Simskardet/Sijdurrie og Tomasvatn/Doammajaevrie seg som særlig sårbar for reindrifta. Dette har sammenheng med topografien; i Simskardet/Sijdurrie møtes tre skard og elvene i dalene er styrende for hvor reinen krysser. Figur 2 viser reinens naturlige trekkruter, drivingsleier og oppsamlingsområder. I Simskardet er forstyrrelse som følge av ferdsel særlig sårbart om våren og høsten (på generell basis og særlig under samling og aktivitet ved gjerdet i Simskardet/Sijdurrie). Reindriftssamene opplever selv at brukerne av fritidsboligene tar i bruk «nye» turområder dersom det blir mye ferdsel blant de etablerte stiene.
Fra Susendalssiden er Øyum, Sjånes og Oksvollen brukte startpunkter. Oksvollen er et mye brukt startpunkt på barmerk, mens Sjånes i større grad benyttes om vinteren. Dette startpunktet er særlig sårbart for reinen vår, høst og vinter. Det er smalt mellom Tiplingelva og grensegjerdet og reinen blir lett styrt dersom den blir forstyrret. Området er viktig for reinens frie ferdsel mellom Daningan og Børgefjell (se figur 2). En kunstig oppsamling med reinen og dermed feil områdevis beitetrykk kan være en av konsekvensene som følge av ferdsel fra Tomasvatn/Doammajaevrie og Simskardet/Sijdurrie.

Tilrettelegging/skjøtselstiltak

Bruer og klopplegging er sammen med tilrettelegging av innfallsporter/kjente startpunkter sterkt kanaliserende virkemidler. Dersom en iverksetter tiltak som oppsetting av bruer og klopplegging må det være nøye vurdert i forkant. I Børgefjell/Byrkije nasjonalpark er de tiltakene som er gjennomført gjort som skjøtselstiltak i henhold til anbefalinger fra Norsk institutt for naturforskning (NINA) i NINA rapport 543: «Verdi- og sårbarhetsvurdering i Børgefjell nasjonalpark - med spesielt fokus på utvalgte lokaliteter og utfordringer knyttet til ferdsel».

Figur 9. Stier med skjøtselstiltak i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark, kart utarbeidet av nasjonalparkforvalter Tore Tødås.

Klopplegging kan i seg selv være et tiltak som bidrar til å øke den totale ferdselen i tillegg til at det samler den eksisterende ferdselen. Fra Skarvan og Roltdalen nasjonalpark ble det ved hjelp av besøksteller registrert en dobling av passeringer ved en sti på vei mot Storskarven/Tjohkeleh fra før stien ble klopplagt til etter den ble klopplagt (Marit Berger pers medd.). Ved vedtak om å iverksette klopplegging eller oppsetting av bruer bør det settes krav om at tiltakene skal evalueres innen rimelig tid og dersom tiltaket har uønskete virkninger bør det tilbakeføres. Når en først har begynt å klopplegge blir det et dilemma hvorvidt en kan slutte ved et punkt å klopplegge. –Hva om det skal vise seg at det blir skader i vegetasjonen også videre? Man skåner vegetasjonen ved klopplegging, men kloppene i seg selv er også inngrep, i tillegg til den effekten klopplegging har på ferdselsmønster og volum. Det er viktig at forvaltningen er bevisst dette.

Det anbefales at en er svært tilbakeholdende med å etablere nye bruer/andre tiltak for å forenkle ferdselen over vassdrag da dette nok er det enkelttiltaket som vil kunne bidra til å øke ferdselen i Børgefjell mest, samtidig som at en ved å senke terskelen for turgåere til å ta i bruk Børgefjell kan bidra til at andre grupper som ikke har den nødvendige kunnskapen for å ferdes i slike områder trekkes til Børgefjell.

Figur 10. Kart som viser utleiehytter, åpne buer og gradering av hvor mye de ulike områdene i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark er brukt, utarbeidet av nasjonalparkforvalter Tore Tødås.

Figur 11. Kart som viser leirplasser i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark, utarbeidet i forbindelse med kartlegging av søppel og leirplasser i Børgefjell, 2017.

Utleiehytter/ buer i nasjonalparken

De åpne buene og utleiehyttene i nasjonalparken generer årlig ca 1800 overnattinger i nasjonalparken (se vedlegg). Overnattingstallene er relativt stabile de siste årene. Besøksundersøkelsen viser også at stordelen av de besøkende bor i telt eller lignende. I områdene rundt nasjonalparken ligger det et relativt stort antall fritidsboliger, særlig i området, Tomasvatn, Simskardmyra og Fiplingdalen.

Simskarhytta er en av Statskog sine åpne hytter. Den ligger i tilknytning til den klopplagte stien med utgangspunkt fra parkering i Simskardet.

Jakt og fiske

Jakt og fiske reguleres ikke av verneforskriftene for verneområdene, men av grunneiere og rettighetshavere.

Besøksundersøkelsen viste at mange av de som besøker Børgefjell utøver høstingsfriluftsliv. Innhentede tall fra salg av jakt- og fiskekort viser at besøket har vært relativt stabilt de siste årene med en svakt nedadgående trend. Årlig selges det mellom 3200 – 5350 fiskedøgn i nasjonalparken og mellom 550 – 1600 jaktdøgn (se vedlegg). Selv om trenden på salg av fiske- og jaktkort har vært nedadgående ser ferdselen ut til å ha vært stabil og svakt økende. Det tyder på at nasjonalparken har fått nye besøksgrupper. Reindriftssamene oppgir at ferdselsmønsteret har endret seg de siste årene ved at en har mer av turgåerne som går på toppene og ikke har fiskevannene som turmål.
Når det gjelder småviltjakta sammenfaller den i tid med brunstperioden. Det er dermed viktig at småviltjakta i brunstlandet fortrinnsvis reguleres slik at det ikke er jakt med hund. I områder med elgjakt medfører bruk av løshund økt forstyrrelse på reinen.

Figur 12. Selv om det ikke er merket ruter inne i Børgefjell, finnes digitale ruter som på www.ut.no.

Organisert og uorganisert ferdsel

Tiltross for at det ikke er rødmerkede stier i Børgefjell finnes digitale ruter for flere turer i nasjonalparken. Dette er ei utfordring som er kjent fra andre nasjonalparker. Kanalisering av ferdsel blir ofte lansert som løsningen på utfordringen med stor ferdsel i verneområdene, men dersom resultatet blir stor ferdsel på de tilrettelagte stiene samtidig som en har stor spredt ferdsel vil summen av ferdsel bidra til uholdbare forhold for reindrifta. Børgefjell har ikke i utgangspunktet besøkende som ønsker tilrettelegging og kanalisering. De digitale løsningene har ikke nasjonalparkforvaltningen styring over, og befinner seg i en gråsone mellom organisert og uorganisert ferdsel. Dette er utfordrende i flere verneområder og det bør jobbes med retningslinjer angående dette på et overordnet nivå. I nasjonalparken er det årlig trimposter, dette må i følge forvaltningsplanen omsøkes. Det anbefales at denne praksisen videreføres, da nasjonalparkforvaltningen og tiltakshaver må ha en dialog. Det gjelder også for de andre formene for organisert ferdsel. Det jobbes nå med sentrale endringer i verneforskriftene som vil åpne for organisert ferdsel og nye former for ferdsel som sykling. For Børgefjell/Byrkije nasjonalpark anbefales det ikke å gjøre endringer i verneforskriftene, da det er et av få virkemidler forvaltningen har til å styre ferdselen.

Retningslinjer for hvilken former for organisert ferdsel som krever særskilt tillatelse (listen er ikke uttømmende):

- Organisert ferdsel/guidede turer i perioden f.o.m. 1. mars t.o.m. 31. juli. (Tradisjonell turvirksomhet i regi av turistforeninger, skoler, barnehager, ideelle lag og foreninger kan skje uten søknad)
- Organiserte teltleire
- Utsetting av poster for turorientering, fjellposter, topptrim o.l.
- Organisert bruk av hest/andre hovdyr.
- Organisert bruk av hundespann

Ferdsel i regi av forskning og oppsynsvirksomhet

Det pågår til enhver tid ulike forskningsprosjekter i Børgefjell. Dette medfører ferdsel både til fots, med snøscooter om vinteren og til dels helikopter om sommeren. Noe av feltarbeidet utføres av lokale oppsynsfolk. Forskningsmedarbeidere og oppsynsfolk bør ha en løpende dialog angående ferdsel, oppdrag og hvilke perioder ferdsel helst bør foregå.

Erfaringer med ferdsel

Reindriftssamene i Børgefjell observerer selv at reinens beitero oftere forstyrres pga aktiviteter i verneområdene, og at reinen trekker seg unna og skaper et større press på andre områder og at reinen slik samles opp i enkelte områder. Dersom en sammenstiller kartet over ferdsel og leirplasser i Børgefjell med kartet over drivingsleier, trekkleier og oppsamlingsområder i Børgefjell ser en at ferdselsmønsteret til de besøkende kommer i konflikt med reinens trekkmønster. Konsekvenser kan være at reinen får mindre beitero, samles opp i beiter av dårligere kvalitet og får et hardere beitetrykk, samtidig som det blir mer reinmøkk som følge av at reinen i sterkere grad blir stående samlet. Videre kan reinen bli mer sårbar for rovdyrpress ved at reinen i større grad er presset sammen på mindre områder.

Alle sijter og samebyer uttrykker bekymring over den økende ferdselen og forstyrrelsen som følge av den. Det blir etterlyst en helhetlig strategi på hvordan trafikken skal kanaliseres eller håndteres for å ivareta de vernede interessene og eksisterende bruk av områdene. Reindrifta opplever ofte at turister og andre besøkende ikke vet at det finnes reindrift i området. De vet heller ikke hvordan de skal oppføre seg i møte med rein som kan befinne seg i en sårbar situasjon (kalvingsperiode, tilgangen til beite under vanskelige snøforhold mv).

Andre faktorer

Rovvilt

Børgefjell/Byrkije nasjonalpark med tilgrensende verneområder ligger nært svenske områder med relativt høy tetthet av både bjørn og jerv. I tillegg har kongeørn og gaupe fast tilhold i beiteområdene, mens det forekommer streif av ulv. (Forvaltningsplanen). Samtlige sijter/samebyer har relativt store tap av rein til rovvilt, de siste årene har tap av kalv ligget i overkant av 30 % (Landbruksdirektoratet, 2015). Byrkije sijte får midler gjennom Fylkesmannens ordning for tapsforebyggende tiltak til foring av reinen. Midlene dekker ikke merarbeid og erfaringer fra Sverige viser at foring medfører økte kostnader, merarbeid og langsiktige negative effekter som følge av foring og at foring av reineierne blir sett på som et nødvendig onde (Persson, 2018).

Klimaendringer

Endringer i klimaet kan gi både positive og negative effekter på reindrifta. Tidligere vårer kan gi økt tilvekst hos kalvene som følge av bedre og tidligere tilgang på grøntbeiter (Tveraa et al. 2013), imidlertid kan tidligere vårer også by på andre driftsmessige utfordringer. Tidligere snøsmelting og isgang kan forårsake en tidligere flytting til kalvingslandet. Videre kan tidlig snøsmelting også bidra til at områder som i dag framstår som utilgjengelige for ferdsel på grunn av vårløsning bli tilgjengelig for turer på barmark i den mest sårbare tida for reinen, dette er kjent fra Svahken sijte (pers med. Maths Mortenson).

Andre effekter av et varmere og våtere klima er endring i beitesammensetning og hevet skoggrense og færre snøleier, noe som bidrar til reduksjon av høyfjellsbeitene. Insektsplagen vil også kunne endres som følge av endringer i klimaet (Riseth, 2009). I de kontinentale delene av Trøndelag vil en kunne få mer usikre vintre i form av hyppigere fryse og tinesykluser, det øker faren for å få låste beiter. Videre er det knyttet usikkerhet til utvikling av sykdommer og parasitter ved en endring i

klimaet. I en slik situasjon er det ikke heldig at reinen i større grad blir presset sammen på mindre arealer (Riseth og Tømmervik, 2017).
Perioder med tørke øker faren for skogbrann, noe sommeren 2018 viste. Det påvirker den samiske reindrifta negativt. Det er sårbart for reindrifta å miste vinterbeiter, det er usikkert hvorvidt lav vil reetablere seg dersom en skogbrann rammer, og dersom laven kommer tilbake tar det flere årtier. Tørre og varme perioder kan være en utfordring for reinen, men Byrkije sijte og Tjåehkere sijte har fra naturens side tilgang på gode områder for lufting, dersom forstyrrelser ikke går at de ikke kan brukes. De svenske samebyene har luftingsområder som knapphetsfaktor og er dermed svært sårbar i tørre og varme perioder.

Styrken av endringene vil være knyttet til hvor stor temperaturøkningen faktisk blir, men det må påpekes at de foreløpig begrensede klimaendringene til nå har gitt tydelige effekter. For å tilpasse seg klimaendringene vil reindrifta være avhengig av fleksibilitet i bruk av arealene (ibid). Det paradoksale i denne tilpasningssituasjonen er at på den ene siden øker klimautfordringene behovet for fleksibilitet, mens på den andre siden er muligheten til å opptre fleksibelt redusert (Löf, 2014).

De berørte sijtene ser endringer i form av senere flyttinger til vinterlandet. Og raskere flyttinger østfra og inn i kalvingslandet pga føreforskjell øst-vest for E 45 blant annet.

Friluftsliv i endring

Forskning tyder på at utviklingen mot et mer mangfoldig friluftsliv vil fortsette. Dette, sammen med økende urbanisering og økende deltakelse i friluftsliv, kan innebære ytterligere utfordringer for allemannsretten, da en rekke aktiviteter vil foregå samtidig og for en stor del på de samme områdene og i de samme traseene. Det kan da oppstå spørsmål om behov for økt regulering eller tilrettelegging for ulike typer ferdsel (Klima- og miljødepartementet, 2016). Noe av det ”nye” friluftslivet har et større potensial for forstyrrelse enn tradisjonelt friluftsliv. Blant annet er det endringer i friluftsloven som speilvender prinsippet om at sykling i utgangspunktet ikke er tillatt i nasjonalparkene, men at områder der det ikke kan sykles nå må defineres. Dette berører også nasjonalparkene ved at det jobbes med sentrale endringer i verneforskriftene som blant annet i større grad vil åpne for sykling. Nasjonalparkforvaltningen har dermed ingen juridisk myndighet til å forby ulike ferdselsmåter så lenge det ikke kan påvises at det skader verneverdiene.

Kiting

Kiting er en annen ny aktivitet med stort potensiale for å forstyrre reinen dersom kiterne tar i bruk områdene på norsk side av grensen. Klimpfjäll og Stekenjokk er allerede et populært område for kiting i Sverige. Det er kjent fra undersøkelser på villrein at en kite har et mye større potensiale for å forstyrre enn en skiløper. En kite kan i all hovedsak brukes på to måter: 1. Stasjonært på et område, eksempelvis kiting på en innsjø, begrenset potensiale for forstyrrelse. 2. Turkiting fra A til B. Dette har stort potensiale for forstyrrelse, da kiterne til forskjell fra skiløpere ikke vil la seg kanalisere gjennom merkede løyper. I enkelte områder vil mange kitere potensielt kunne forstyrre hele områder og reinen vil hele tiden kunne være på flukt vekk fra forstyrrelsen som kiterne utsetter dem for (Mossing og Heggenes, 2010). Kiting vil trolig i all hovedsak foregå i sårbare perioder for reinen, vinter og vårvinter. Nasjonalparkforvaltningen bør derfor være i forkant med regelverk knyttet til kiting.

Sykling

I området rundt Klimpfjäll er sykling i fjellene utbredt. I sosiale medier omtaler de også turer med sykkel inn i nasjonalparken, tiltross for at det i gjeldende verneforskrift er forbudt. Nasjonalparkforvalter har informert om dette (Tore Tødås pers medd.). Det anbefales ikke å åpne for sykling i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark da sykling har et større potensiale for forstyrrelse på reinen enn vanlig turgåing. Sykling gir en større rekkevidde per dag. Snøforholdene om våren og

tilgjengelighet via Stekenjokkveien kan gjøre nasjonalparken attraktiv for fatbike på skare om våren, det er uønsket som følge av forstyrrelse på reinen i en særlig sårbar periode. El-sykkel blir definert som motorisert ferdsel i utmark. Ferdsel med el-sykkel er dermed ikke tillatt.

Hundekjøring

Vinteren er en knapphetsperiode for reinen og klima- og værforhold bestemmer hvordan områdene brukes og hvilken strategi reinen og reindriftsutøverne må velge til reinens beste.
Det anbefales at nasjonalparkforvaltningen ser til forvaltningen av Reisa nasjonalpark og verdensarven Laponia og dens nasjonalparker i forhold til å regulere ferdsel med hundespann. Her kan to virkemidler vurderes: det ene er å tilrettelegge traséer for hundekjøring i randsonen eller regulere ferdselen via endringer i forskriftene-

Randonné

Toppturer med ski er blant de nye formene for friluftsliv. Per i dag er ikke dette særlig utbredt i Børgefjell, men det bedrives noe med utgangspunkt i Fiplingdalen. Det anbefales ikke å arbeide med å gjøre randonné mer utbredt i nasjonalparken.

Skiturister på vei opp langs Sipmehken i midten av mai. Til høyre ser en sperregjerdet, og får innsikt i hvor smal disse dalene er.

Drone

Det er etter hvert mange som har skaffet seg drone. De siste årene er det blitt populært med radiostyrte droner/quadrocopter. Bruken har økt betydelig som følge av stort utvalg til forholdsvis rimelige priser. Dronene brukes ofte til å ta bilder eller filme natur. I verneforskriften for nasjonalparken står det at unødig støy skal unngås. Bruk av motordrevet modellfly, modellbåt, isborr o.l. er forbudt. Drone/quadrocopter er i denne sammenhengen å anse som et motordrevet modellfly. Det er derfor forbudt å bruke dette i nasjonalparken. Uvettig bruk av drone kan forstyrre reinen og annet dyreliv. Drone kan være et nyttig hjelpemiddel for reindrifta som kan bidra til å begrense motorferdsel i forbindelse med driving og tilsyn av rein. Bruk av drone i reindrifta kan også bidra til et tryggere arbeidsmiljø ved at en kan unngå ferdsel i potensielt farlig terreng.

Sammenfatning

Hvem er gjesten

Børgefjell/Byrkije nasjonalpark er en høystatus nasjonalpark som oppfattes som et av de mektigste villmarkspregede områdene i Norge. Imidlertid er disse områdene et levende kulturlandskap blant annet skapt av reinen og samenes tilhold i området. Natur og kultur henger sammen. Kulturarv, plassidentitet, estetiske og eksistensielle verdier er kulturelle økosystemtjenester som relaterer seg til menneskers velbefinnende (Eliasson et al, 2015). Reinens tilstedeværelse i dette områder har bidratt til å forme landskapet og bidrar den dag i dag til å opprettholde dette systemet som reinen er med og driver og skaper et levende kulturlandskap.

Brukerundersøkelsen for Børgefjell/Byrkije nasjonalpark som er gjennomført sommeren 2017 viser at det er svært mange av respondentene som faller innunder gruppen høypurister. Dette er personer som ønsker minst mulig tilrettelegging når de ferdes i naturen, samt at de trives i områder hvor en møter på få andre mennesker (Sørensen, 2017). Av de som har besøkt Børgefjell tidligere er det mange som har besøkt nasjonalparken mange ganger. Nasjonalparken har dermed en blanding av helt nye og trofaste besøkere. Børgefjell/Byrkije nasjonalpark utpeker seg også ved at den har en svært erfaren besøksgruppe som har en spesiell interesse for høstingsfriluftsliv, der fiske, jakt og turfriluftsliv er de mest populære aktivitetene. De besøkende viser mindre interesse for motoriserte utendørsaktiviteter og moderne friluftsliv.

Naturvårdsverket i Sverige står bak forskningsprosjektet ”Storslagen fjällmiljö”. Prosjektet har som mål å hente fram kunnskap om de økologiske, økonomiske og sosiale/kulturelle perspektivene på bærekraftighet. Målet er å forvalte fjellområdene på en bærekraftig måte (www.storslagnafjäll.se). Forbuskning av vegetasjonen i fjellet anses som en av truslene på fjellmiljøet både i forhold til biologisk mangfold og som klimadriver. Det pekes i denne sammenheng på betydningen av reinens tilstedeværelse for å forhindre at busker og trær ekspanderer i fjellet (Olofsson et al, 2009).

Reinbeitepreget bjørkeskog i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark.

Børgefjell/Byrkije nasjonalpark er relativt liten i utstrekning, der 5 sijter/samebyer møtes i barmarksperioden. På høysommeren beiter et stort antall rein i nasjonalparken. Det forutsetter et godt samarbeidsklima for å sikre en bærekraftig reindrift.

De topografiske forholdene og interessene til gjestene gjør at mye av ferdselen ledes av vassdragene og at ferdselsmønstret til de besøkende til dels kommer i konflikt med det naturlige ferdselsmønsteret til reinen (sammenlign figur 2 og figur 10 og 11). De berørte sijtene oppgir at dagens besøk i nasjonalparken er akseptabelt, men at en økning i volum ikke er forenlig med bærekraftig reindrift, dette er et viktig signal til nasjonalparkforvaltningen.

Tilrettelegging av stier har så langt skjedd etter anbefalinger fra NINA, der det har vært behov som følge av terrengslitasje. Eventuelt tilrettelegging andre steder bør vurderes nøye i hvert tilfelle.

Påvirkning av infrastruktur og menneskelig aktivitet varierer avhengig av årstid. Studier viser at kalvingstiden og senvinteren er de mest sårbare periodene, men at reinen påvirkes negativt av infrastruktur og menneskelig aktivitet resten av året også (Skarin og Åhman, 2014). I Børgefjell er sommeren også ei sårbar tid for reinen, særlig gjelder dette for reinen til de svenske samebyene som går i områder med mye ferdsel og hvor luftingsområder er en knapphetsfaktor (de har kun tilgang til høye fjell på norsk side av grensen).

En undersøkelse på villrein fra Setesdalsheiene viste at reinen ikke klarer å kompensere for tapt beitetid pga forstyrrelse (insekter). Noe som igjen kan føre til dårligere kondisjon, overlevelse og reproduksjon (Colman et al 2003). Ferdsel som forstyrrelsesfaktor vil slik komme som en forstyrrelse i tillegg til insekter om sommeren.

Sårbarhet

Det er utfordrende å kartlegge sårbarhet for samisk reindrift siden det innebefatter reinen som dyr og dens behov gjennom året (årstidsbeitene) og hvordan det kan endre seg fra år til år etter vær- og beiteforhold. Samtidig er samisk reindrift avhengig av arealene som knytter de ulike årstidsbeitene sammen slik at en nomadisk driftsform kan opprettholdes.

For å vurdere sårbarheten til reindrifta i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark må en også se det i sammenheng med inngrep og ferdsel i randsonen til verneområdene. Børgefjell ligger nært Klimpfjäll og Borgafjäll på svensk side, og de svenske samebyene har opplevd en enorm økning i reiselivet med påfølgende forstyrrelse som følge av ferdsel. Dette er synlig i endringen i de svenske samebyenes beskrivelser (tilsvarer distriktsplaner), der man de siste 20 årene har sett med en stadig større bekymring på de økte forstyrrelsene som følge av turismen i områdene.
Stekenjokkveien generer også mye trafikk i og rundt Børgefjell, og reindriftssamene oppgir at blant de som går på flerdagersturer herfra er majoriteten nordmenn (norskregistrerte biler parkert langs veien).

Videre påvirkes områdene av at man har mange inngrep i form av veier, jernbane, arealer til kraftformål, mineralutvinning, skogsdrift, ekspansjon i friluftsliv og turisme/reiseliv. Gjennom stor grad av inngrep i randsonen og forstyrrelse som følge av ferdsel er mye av den adaptive kapasiteten til reinen og reindriftssamene i dette området allerede brukt.
Den viktigste effekten av unnvikelse som følge av forstyrrelse eller inngrep er at bæreevnen til stadighet svekkes, videre kan en få økte tap til rovdyr når dyrene presses sammen på mindre områder, i tillegg vil en få redusert produksjon og dårligere slaktevekter. Sommerbeitene gir reinen næring til melkeproduksjon, ny vekst etter vinteren og oppbygging av kroppsreserver til brunsten. God sommerkondisjon er derfor en nøkkelfaktor for produktiviteten i flokken. Børgefjell er kjent for sine gode sommerbeiter og tilgang til luftingsområder. Endringer i produktiviteten i en reinflokk påvirkes av mange faktorer, ferdsel er også en faktor som påvirker. Videre kan økte forstyrrelser gi skuveffekter for flere sijter/samebyer og dermed økt sammenblanding mellom flokkene. En konsekvens av dette kan være at det gode samarbeidsklimaet mellom sijtene/samebyene forringes.

Endringer i klimaet vil også kreve evne til omstilling for reinen og reindrifta og dermed også øke sårbarheten. Arealer med beitero blir slik stadig viktigere. Og arealer som tidligere har blitt sett på som nødbeiter kan bli avgjørende da beitemønsteret vil kunne endre seg som følge av de gjeldende vær- og beiteforhold.
Kombinasjonen av kumulative effekter av inngrep, og annet press på beitelandet, samt endring i beitemønster som følge av større rovdyrpress bidrar til at den sørsamiske reindriften presses mot tåleevnen (Rønningen og Flemsæter, 2016).

Resiliens

Resiliens er et systems langsiktige evne til å takle forandringer og videreutvikle seg. For reinen kan dette dreie seg om å takle en hard vinter med dårlig beite. For et reinbeitedistrikt/sijte kan det handle om å takle ytterligere utbygginger i reinbeitedistriktet/sijten, slik som hytteutbygging, vannkraft, nydyrking, vindkraft, turisme eller en rettssak både økonomisk og psykososialt. For den enkelte reineieren kan det handle om å handtere store økonomiske tap på grunn av høy rovdyrspredasjon. Resiliens innbefatter både evnen til å motstå stress eller forandring og å gjenoppbygge viktige funksjoner som har gått tapt. I lengden kreves en evne til å fleksibelt tilpasse og fornye seg (Svenska Sametinget,2009).
Resiliens har innen reindriften blitt brukt for å møte utfordringene næringen har møtt. Det blir stadig viktigere å få økt forståelsen for de utfordringene som klimaendringene og andre miljøendringer skaper i et sammenflettet system av mennesker og dyr. -Samisk reindrift er et sosiøkologisk system der menneske, natur og dyr har utviklet seg sammen over lang tid (Ibid).

For å sikre den samiske reindriftas overlevelse og ei bærekraftig utvikling må forståelsen for det komplekse sosiøkologiske systemet som reindrifta er økes slik at nødvendig innsikt og redskaper finnes.

Samlet belastning

De kumulative effektene for reindrifta med inngrep og ferdsel er allerede store og det er få områder det er lite ferdsel på som kan fungere som refugieområder for reinen med beitero. Videre foregår mye av ferdselen i sommerhalvåret langs vassdragene, hvor de generelt sett frodigste beitene er. Topografien gjør at reinen trekker ned fra høydedragene for å beite i dalene når temperaturen faller. Det må være med i vurderingen hvorvidt bruken av leirplasser langs vassdragene vil gjøre områdene delvis utilgjengelig for reinen når leirplassene benyttes.

Reindrifta og reindriftskulturen har tålegrenser, og den samlede effekten av mange inngrep har endret reindrifta mange steder. Et reinbeitedistrikt med gode beiteforhold og god beitebalanse fra naturens side, vil derfor generelt ha en større bufferevne overfor inngrep og forstyrrelse enn et mindre godt distrikt. Sett i et langtidsperspektiv er reindrifta kommet under et betydelig press fra andre arealbrukere (Danell 2004; Lie et al 2006), særlig de siste tiårene. Det gjelder også sijtene/samebyene som har beiter i Børgefjell/ Byrkije nasjonalpark. Sijtene har mange inngrep i form av tapte arealer til vannkraftutbygging, veier, kraftlinjer, jernbane, mineralutvinning, hytter, vindkraft, skogbruk og friluftslivets ekspansjon. I samtaler med distriktene ble de bedt om å komme med de fire største truslene mot samisk reindrift. Tap av arealer, klimaendringer, tap til rovvilt og friluftslivets ekspansjon ble nevnt som de største truslene av samtlige (rekkefølgen varierte mellom sijtene). Av disse fire truslene er de to første trusler som for samisk reindrift på kort sikt er irreversibel, mens de to andre i større grad kan reguleres. Samarbeid mellom sijtene/samebyene blir mer krevende da noe som innvirker på en sijte/sameby vil kunne gi konsekvenser også for de andre (Berg- Nordlie og Skålnes, 2012).

Figur 13. De fire største truslene mot samisk reindrift, rangert av sijter og samebyer i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark.

Forskning har dokumentert at kontinuerlig forstyrrelse og permanente inngrep som hyttefelt, veier, kraftlinjer, bebyggelse og rørledninger kan føre til langvarige unnvikelseseffekter. Dette betyr at reinen reduserer bruken av områder nær inngrep og forstyrrelse for å unngå stressituasjoner eller å møte forstyrrelse. Størrelse på området med redusert bruk avhenger av type inngrep. For tamrein er det registrert redusert bruk av en 4-10 km sone fra hyttefelt, avhengig av størrelsen på hyttefeltet (Vistnes og Nellemann 2001). Hyttefelt er dermed den type inngrep med påvist størst negativ effekt på tamrein selv i perioder med lite folk og trafikk rundt hyttene. Fortetting av hyttefelt i randsonene til nasjonalparken bidrar også til økt ferdsel. Nye hytter har ofte en høyere standard og vei helt fram

hele året. Samtidig ønsker kommunene ofte at hyttene skal brukes mye for å bidra til økt lokal verdiskaping.

Adferdsstudier under langvarig forstyrrelse, slik som gjentatte overflyginger eller forstyrrelser på bakken, konkluderer i stor grad med at rein eller andre hjortedyr i områder med mye forstyrrelser bruker mer energi og er mer i bevegelse enn dyr i uforstyrrede områder (Kuck et. al 1985).

Dersom forstyrrelsene vedvarer vil det kunne føre til lavere kroppsvekt. Spesielt er reinen sårbar om våren når beitene er begrenset på grunn av snøsmelting. Fostervekst og melkeproduksjon øker simlenes energibehov med opptil 100%. Om sommeren når reinen må beite i flere økter per døgn for å dekke behovet, og derimellom må hvile og jorte, vil forstyrrelser minske inntaket av mat (Warenberg et al, 1997).

Hvis reinen har mulighet til det, vil langvarig forstyrrelse mest sannsynlig føre til at reinen gradvis slutter å oppholde seg i områdene med forstyrrelse (Kuck et al 1985). Dette kan skje som følge av stor ferdsel, som tidligere nevnt er Simskardet/Sijdurrie, Tomasvatn/Doammajaevrie som områdene langs Jengelvatn slike områder.
Det er anerkjent at bukk og ungdyr er mer tolerante overfor forstyrrelse og kan tidvis observeres rundt inngrep og menneskelig aktivitet. Hvor tolerante avhenger blant annet av årstid og klima. Simler med kalv vil, særlig i kalvingstiden, unngå områder med inngrep og slik miste tilgang til store beiteområder. Videre kan forstyrrelse som følge av menneskelig ferdsel i kalvingstiden kunne føre til at simla forlater kalven sin som de første dagene ikke klarer å holde følge med simla.

Tidlig forskning på reinsdyr og forstyrrelse som følge av inngrep og ferdsel (menneskelig aktivitet) fokuserte på adferd til få individer i nærheten til menneskelig aktivitet, 0-2 km (liten skala). Mange av disse studiene konkluderte med at inngrep/menneskelig aktivitet hadde liten negativ effekt for reinen. Etter hvert har forskningen fokusert på større områder (skala) og over et lengre tidsrom. Denne forskningen viser de regionale effektene og resultatene fra dette er at forskningen har vist negativ effekt på reinen i et område 5- 10 km fra inngrep/menneskelig aktivitet (Vistnes og Nellemann, 2006). En rekke studier viser at reinen bruker områder med ulik grad av forstyrrelse mindre enn tilsvarende uforstyrra områder. Tilsvarende er effektene av høy tetthet, slitasje på vinterbeitene og påfølgende redusert bestandskondisjon (lave vekter og reproduksjonsrater) godt dokumentert (IBID). Videre kan reinen finne en grad for habituering og tilpasse seg ferdsel, men det finnes få undersøkelser som viser at det har skjedd med rein. Det er ikke grunnlag for å vurdere om det har skjedd med reinen i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark.

Samisk reindrift er en dynamisk næring som til enhver tid må forholde seg til de gjeldende forholdene. For at reindriften skal ha mulighet til det må det finnes rom/areal for å tilpasse seg, det avgjør reindriftas robusthet. Noe av utfordringene er at reindrift som et samspill mellom reinen, de naturgitte forholdene og menneskene ikke opererer med noe konkret tidsbegrep. Det er dermed vanskelig å tidfeste og plassere i kart. Områder som ikke benyttes intensivt et år kan være svært viktige andre år. Det er viktig at slike områder ikke blir gjort utilgjengelige som følge av annen virksomhet, da reindriftas adaptive kapasitet i dette området allerede er brukt.
Beitelandet og sijtens drift er en helhet, der forandringer på en del av arealet eller drifta vil påvirke de andre delene.

For reindriften er det viktig å ha langsiktige planer som viser hvilke tiltak som kan igangsettes. Eksempelvis kan utvidelser på anleggene i nasjonalparken bidra til å øke ferdselen. Dersom reindriftas plastisitet allerede er brukt i forhold til andre inngrep og forstyrrelser vil dette kunne overgå reindriftas toleransenivå. Børgefjell/Byrkije nasjonalpark er relativt liten i utstrekning, men innehar svært viktige arealer for sijtene i form av særverdiområder. Nasjonalparkforvaltningen oppgir at distriktsplanene ikke er gode nok som verktøy for forvaltningen. Her må forvaltningen være klare på hva de ønsker av distriktsplanene. Stadig flere beslutningstakere ønsker nøyaktige dynamiske kart over reindriftas arealbruk. Reindrifta er en dynamisk næring, bruk av dynamiske øyeblikksbilder på reindriftas arealbruk kan bidra til å ta bort reindriftas mulighet til å bruke arealer etter de gjeldende forhold (tilpasning), for å kunne gjøre det må det finnes rom for tilpasninger i de tilgjengelige arealene som tidligere omtalt. Dette er grunnlaget for reindriftas evne til å tilpasse seg ulike forhold også for framtida. → bærekraftig reindrift

Oppsummering

Det er ikke nødvendigvis sammenheng mellom antall besøkende og effekter av forstyrrelse. Få personer som går gjennom et sensitivt funksjonsområde kan ha langt større effekter enn hundrevis som går langs en sti i et område med lav samlet sensitivitet. Tidspunkt for ferdsel er derfor svært viktig. I arbeidet med besøksstrategien vil fokus på god landskapsflyt gjennom året kunne være en god tilnærming, men det må understrekes at samlet effekt av belastning må legges til grunn slik at ikke ulike tiltak blir vurdert isolert.

Undersøkelser på villrein viser at både tetthet av løypenettet og ferdselsintensiteten har en negativ effekt på villreinens arealbruk og trekk. I områder med lavest løypetetthet er effekten relativt konstant opp til en ferdselsintensitet som tilsvarer ca 30 passeringer per dag. Ved større intensitet øker denne effekten og det ble ikke registrert reinsdyr som krysser løypesegmenter hvor den daglige ferdselsintensiteten var større enn 220 passeringer per dag (Eide et al. 2015). Volum er dermed også en faktor som må vurderes og følges med.

Allemannsretten og de norske friluftstradisjonene en har i Norge gjør at det aldri vil være mulig å kanalisere og styre all ferdsel i fjellet. Undersøkelser viser imidlertid at stier og løyper er svært viktige tiltak for å styre ferdselen (Vorkinn, 2003). Stiene og løypene må legges der det er minst til ulempe. Parallelle stier må unngås så langt det lar seg gjøre, da de vil utgjøre et unødvendig stort influensområde for forstyrrelse på reinen. I Børgefjell er det ikke rødmerkete stier i regi av turistforeningen og graden av tilrettelegging er relativt liten. Men fra enkelte av innfallsportene er stier delvis klopplagt som følge av slitasje på vegetasjonen, videre er det tilrettelagt med bruer enkelte steder. Fram til nå har nasjonalparkforvaltningen vært relativt tilbakeholden med tilrettelegging, men har etablert en rundløype ved innfallsporten i Simskardet, stien går inn til nasjonalparkgrensa og krysser Simskardelva ved hjelp av to bruer. Det er også etablert en sti ved innfallsporten Øyum i Susendalen. Tanken med å geleide de besøkende så vidt inn i nasjonalparken og ut igjen er god, men dette er også følsomme områder for reindrifta i perioder av årssyklusen samtidig som at en økning i volum i seg selv er betenkelig. Ferdsel kan slik styres ved å begrense mulighetene eller ved å lede de besøkende (push og pull, Eide et al 2015). En annen utfordring er at

man ser en økning av utenlandske besøkere som ikke nødvendigvis har noe forhold til allemannsretten. Det er fordeler knyttet til å kanalisere ferdsel, men som tidligere omtalt kan kanalisering i form av tilrettelegging også bidra til å øke besøksvolumet, det er utfordrende for reinen. Samtidig som kanalisering kan bidra til større trafikk langs en akse, i Børgefjell foregår mye av ferdselen langs vassdragene og inn i parken. Dette sammenfaller ofte med daler der reinen skal trekke over og krysse eller beite. Konsekvenser av for stor ferdsel er som tidligere nevnt unnvikelses- og barriereeffekter på reinen. Det kan slik fungere som en kunstig oppsamling av rein i enkelte fjellpartier, da reinen oppholder seg i et område lengre tid enn den naturlig ville og dermed også i større tettheter.

Innspill til arbeidet med besøksstrategien

Allemannsretten og turgåerens plikter

For å begrense skadene som ferdselen kan medføre påhviler det enhver som ferdes i utmark en særlig plikt til å ta hensyn. I friluftslovens § 2 om ferdsel i utmark framgår det at retten til å ferdes forutsetter at det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet. Det kan virke som det er en generell utfordring knyttet til dette i dag, da det ofte tilrettelegges på en måte som senker terskelen for å ferdes også i fjellområdene. En konsekvens av det kan være at en tilrettelegger for brukergrupper som mangler kunnskap om hvordan en skal ta hensyn til eksempelvis reinen og annet dyreliv i sårbare perioder.

Allemannsretten:

§ 2.(Ferdsel i utmark.)

”I utmark kan enhver ferdes til fots hele året, når det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet.”

Reindriftslovens §65 er lite kjent for folk og det er generelt liten kunnskap om sørsamisk reindrift og reinens behov i sårbare perioder av året.

Reindriftsloven

§ 65.Ferdsel i område hvor rein beiter

”De som ferdes i område hvor rein beiter, plikter å vise hensyn og opptre med varsomhet slik at reinen ikke unødig uroes eller skremmes under beiting, flytting mv. Særlig hensyn skal vises i forbindelse med reinens brunsttid, kalving, merking, skilling og slakting.

Fylkesmannen kan, etter anmodning fra vedkommende distriktsstyre eller fra reineierne i området, stille vilkår for eller nedlegge tidsbegrenset forbud mot større arrangement, idrettsstevne, jakthundprøve eller liknende virksomhet som kan være til særlig skade for reindriften. Vedtaket må gjelde et bestemt angitt område og kan bare fattes etter at grunneier og kommune er hørt. Gjelder vedtaket et konkret arrangement, skal også arrangør høres.”

Naturmangfoldloven åpner i § 22 for å regulere ferdselsformer som kan være skadelig.

Naturmangfoldloven:

§ 22.(ferdselsregulering i utmark)

For å hindre skade eller ulempe for planter eller dyr kan Kongen gi forskrift om gjennomføring av større arrangementer i utmark og for naturstudier, fotografering mv. og for ferdselsformer som i særlig grad kan være skadelig.

Organisert ferdsel

I følge verneforskriften for nasjonalparken skal organisert ferdsel omsøkes.

Verneforskriften for Børgefjell/Byrkije nasjonalpark:

5. Ferdsel

5.1 Generelt om ferdsel

All ferdsel skal skje varsomt og ta hensyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminner.

5.2 Organisert ferdsel

Bestemmelsene i denne forskrift er ikke til hinder for tradisjonell turvirksomhet til fots i regi av turistforeninger, skoler, barnehager, ideelle lag og foreninger.

Annen organisert ferdsel og ferdselsformer som kan skade naturmiljøet må ha særskilt tillatelse av forvaltningsmyndigheten, jf forvaltningsplan.

5.3 Sykling og bruk av hest

Sykling og organisert bruk av hest er bare tillatt på veier eller traseer som er godkjent for bruk i forvaltningsplanen.

Det er tillatt med bruk av hest på dagens nivå i forbindelse med aktiviteter ved Nye Børgefjellskolen.

5.4 Regulering av ferdsel

Innenfor nærmere avgrensede deler av nasjonalparken kan Miljødirektoratet ved forskrift regulere eller forby ferdsel som kan være til skade for naturmiljøet.

Innenfor sone A, er det ferdselsforbud i perioden 20. juni – 25. juli.

5.5 Generelle unntak for ferdsel

Bestemmelsene i pkt. 5 gjelder ikke nødvendig ferdsel i forbindelse med militær operativ virksomhet, politi-, rednings-, brannvern-, skjøtsels-, oppsyns- og forvaltningsoppgaver.

www.lovdata.no

Forskriften har gjort unntak for turvirksomhet i regi av turistforeninger, skoler, barnehager, ideelle lag og foreninger såfremt de ikke skader naturmiljøet. Guidete turer til fjelltoppene i perioder der reinen har behov for å trekke til fjells for avkjøling og for å komme seg unna insektene er uheldig, uansett i hvilken regi de forekommer. I de trange dalene bidrar ferdselen til mindre beitero for reinen. Det bør også vurderes om forstyrrelse på reinen i kalvingstiden omfattes av denne formuleringen om naturmiljøet eller om det hviler på friluftslovens § 2 og reindriftslovens § 65. Som følge av endringene i friluftslivsmeldingen har Fylkesmennene fått i oppdrag å gjennomføre forskriftsendringer der skillet mellom kommersiell og ikke- kommersiell aktivitet vil bli fjernet (vil trolig bli gjennomført i løpet sv 2020, pers medd Tore Tødås). Det er en betenkelig utvikling som vil fjerne et av få virkemidler forvaltningen har til å styre ferdsel. I Laponia er forbud knyttet til forstyrrelse av reinen og reindrifta også tatt inn i forskriften for verneområdet i tillegg til den svenske reindriftsloven. Det bør vurderes om dette bør gjøres også for Børgefjell nasjonalpark, da kunnskap om reindrift og forstyrrelser i mange tilfeller er begrenset. Selv om det er en langsiktig prosess, bør det vurderes som virkemiddel. Uavhengig av dette kan nasjonalparkforvaltningen informere om §65 i

reindriftsloven i større grad, da den er svært relevant for turgåere i reinbeiteområder, men er ukjent for mange turgåere.

Det er relativt få som søker om tillatelse til organisert ferdsel i nasjonalparken. Søknader til organisert ferdsel blir ofte behandlet i god tid før ferdselen (flere måneder), det er dermed umulig i vedtaket å legge føringer til hvor ferdselen kan gjennomføres og gi god nok informasjon. Det blir dermed satt vilkår om at de ulike distriktslederne skal kontaktes før tiltaket gjennomføres (Tore Tødås pers medd). I forvaltningsplanen vises det til en frivillig miljøsertifisering og guideopplæring, det anbefales at dette tas med videre i arbeidet med besøksstrategien. I opplæringen kan kunnskap til sørsamisk reindrift og skånsom ferdsel inngå. Slik kan nasjonalparkforvaltningen bidra til å legge til rette for et ansvarlig og bærekraftig reiseliv.

Erfaringer med stor ferdsel på reinbeiteland i Jämtland

Länsstyrelsen i Jämtland jobber aktivt med informasjon om reindrift til brukerne av fjellene i Jämtland. De sørlige Jämtlandsfjellene, Sylarna og Helags har høy status i Sverige (Sveriges sørligste høyfjellsområde, Sveriges svar på Jotunheimen). I de sørlige Jämtlandsfjellene er det stor grad av tilrettelegging gjennom ledsystem som knytter fjällstationene og fjällstugorna sammen. Disse ledene har høy tilretteleggingsgrad. En kan slik si at brukerterskelen er senket. I tillegg til å bidra til at den totale ferdselen øker, inviterer en også andre brukergrupper inn i fjellområdene. Videre har en store reiselivsdestinasjoner som Åre og Funäsdalen m.fl. rundt fjellene med hoteller, leiligheter og fritidsboliger. Det samlede besøkstrykket i området er derfor stort.

Den Svenska turistforeningen (STF) har erkjent at ferdselen i perioder er utfordrende for samisk reindrift. Länsstyrelsen i Jämtland og STF gjør begge tiltak for å begrense den negative påvirkningen ferdselen har blant annet på samisk reindrift. De har iverksatt en rekke informasjonstiltak i form av video på web, brosjyrer, oppslag på vindskydd mv. STF stenger ned Storulvån fjällstation i kalvingstiden. Länsstyrelsen har også krav om søknad for organisert ferdsel som stiler krav til den som gjennomfører turen å innhente den nødvendige kunnskapen, länsstyrelsen vil vurdere om aktiviteten har negativ effekt på natumiljøet, fredete arter og reindriften.

Det kan synes som at utviklingen i Jämtland har gått så langt med stort besøkstrykk, høy grad av tilrettelegging og dermed også mange besøkende med lavt kunnskapsnivå (lav brukerterskel), at man ser behovet for å i større grad regulere ferdselen. Muligheter for å regulere ferdsel blir av myndighetene brukt som et argument for å etablere en stor nasjonalpark i Sylarna, Vålådalen og Helagsområdet. De berørte samebyene har så langt vært skeptiske til opprettelsen av nasjonalparken av ulike årsaker og prosessen har ved flere anledninger stoppet opp. Dersom en studerer utviklingen i de sørlige Jämtlandsfjellene kan det synes som at utviklingen har gått for langt og at det er få virkemidler for å regulere ferdsel når den først er etablert. Mange av tiltakene som nå gjøres blir dermed som brannslukking å betrakte, en føre var holdning i forhold til tilrettelegging av området tilrås derfor.

Nasjonalparkforvaltningen har fått ordnet en egen reinplakat som blant annet inneholder hvilket hensyn en som turgåer må ta til reinen og reindrift.

Parallelle prosesser

Parallelt med at nasjonalparkstyret utarbeider besøksstrategi for nasjonalparken pågår det parallelle prosesser som til dels påvirker besøkstrykket til nasjonalparken. Kommunene rundt nasjonalparken arbeider med tilrettelegging av reiseliv, en del av dem ønsker å bli nasjonalparkkommuner. Det foregår ulike interreg-prosjekter, blant annet South Lapland som ønsker å øke besøkstrykket i regionen, det arbeides med forlengelse av Kungsleden, det etableres rekreasjonsløyper for snøscooter i randsonene, alt dette kan i ulik grad være med å styre besøkstrykket. Videre har Innovasjon Norge stort fokus på «Adventure-reiseliv» og knytter dette til nasjonalparkene. Dette innbefatter en stor satsing om det utenlandske markedet, blant annet det asiatiske markedet. Dette er en kundegruppe som har minimale forutsetninger til å ferdes i områder som Børgefjell. Dersom skillet mellom kommersiell og ikke-kommersiell ferdsel forsvinner i verneforskriften vil forvaltningsmyndigheten være uten verktøy til å kontrollere dette.

Nasjonalparkforvaltningen bør så langt det lar seg gjøre være aktiv i de forum en kan påvirke, at kommunene velger å bli nasjonalparkkommuner kan bidra til å øke kunnskapsnivået i kommunene og gi et grunnlag for felles forståelse i arbeidet med besøksstrategier.
Videre bør nasjonalparkforvaltningen søke å samarbeide med svenske myndigheter angående ferdsel fra svensk side. Kanskje kan man ta utgangspunkt i nasjonalparken og de etablerte naturreservatene på svensk side og utarbeide en felles informasjonsstrategi. Erfaringer fra grenseløst samarbeid finnes fra prosjektet «Grenselandet» ved Femundsmarka og Rogen. Informasjon om samisk bruk av området var sentralt i dette prosjektet.

Tiltak i besøksstrategien

Når nasjonalparkforvaltningen skal arbeide med besøksstrategien blir det viktig å vurdere hvilke turister en ønsker å legge til rette for. Besøksundersøkelsen viser at Byrkije/Børgefjell viser at nasjonalparken har puristiske brukere som i stor grad driver tradisjonelt friluftsliv. Nøkkelen i besøksstrategiarbeidet blir å ha fokus på hva som kan aksepteres av ferdsel hvor og til hvilken tid, samtidig som en har fokus på de samlete effektene av inngrep og ferdsel for reindrifta. Eksempelvis ble etableringen av et turistanlegg i Harvassdalen (gjennom interreg prosjektet Norgefararleden) i Nordland stanset nettopp fordi denne satsingen ikke var forenlig med samisk reindrift (Sametingets plenum, 1999).

Reinen som dyr har behov på lik linje som villreinen, videre er samisk reindrift avhengig av at drifta ikke forstyrres; samling til kalvemerking, brunsten, samling til slakting/skilling og under driving av flokker mellom ulike arealer. Reindriftas adaptive kapasitet i området er strukket langt, det blir dermed viktig i besøksforvaltningsarbeidet å ha fokus på samlede effekter for reindriftsnæringen slik at besøksstrategien ikke resulterer i ei utvikling som presser reindrifta over tåleevnen med påfølgende kollaps. I Norge har en hatt tradisjon for å forvalte nasjonalparkene etter Yellowstone-modellen; man forvalter områdene som villmark til tross for at de ikke er det (Riseth, 2016). I stedet for at samisk reindrift blir vernet mot ytre trusler risikerer en at vernet blir en trussel mot lokal og tradisjonell bruk.

Reindriften er allment anerkjent som en helt spesiell samisk næring, som danner et viktig grunnlag for å bevare samisk kultur, samfunnsliv og språk. Nasjonalparkstyret og forvaltningen av nasjonalparkene må ha den nødvendige kunnskapen for å fatte de gode beslutningene som sikrer naturgrunnlaget for en bærekraftig reindrift i Børgefjell/Byrkije nasjonalpark. I besøksstrategien må kunnskap og informasjon om samisk reindrift inngå. Dette gjelder også kunnskapsheving blant forvaltningen (på flere nivåer), i informasjon fra nasjonalparkforvaltningen (som en del av den nye merkevarestrategien) og informasjonstiltak rettet mot barn og unge i form av naturveiledning. Det bør jobbes med digitale plattformer som har god informasjon om området og samisk reindrift. Digitale informasjonskanaler gir både muligheter og utfordringer. Det finnes en rekke eksempler der bilder og/eller konkurranser i sosiale medier bidrar til et voldsomt besøkstrykk i enkelte områder og perioder. Dette er vanskelig å styre. I den grad det er mulig for forvalter å ha kontakt med ressurspersoner bak digitale profiler for å bidra med god informasjon er det en måte å styre dette i noen grad. Ellers bør man på et overordnet nivå arbeide med «miljø-influensere», (influensere påvirker holdninger og handlinger hos lesere/følgere) – influenserne er hittil mest kjent som bloggere innen mote, helse og livsstil, ofte finansiert via reklameinntekter. -Poenget her er at det er et virkemiddel som kan ved riktig bruk ha stor påvirkningskraft på brukerne av nasjonalparkene. En dyktig influenser har trolig et mye større potensiale for å påvirke brukerne enn man klarer via de etablerte offentlige kanalene. En egen app som er skreddersydd de ulike nasjonalparkene vil også være et skritt i riktig retning. Byrkije sijte oppgir at de får spredd aktuell informasjon gjennom facebook-gruppen «Fiplingdal», det er mye hytter i området og viktig å få ut informasjon blant annet i perioder hvor de har rein i gjerdet i Simskardet/Sijdurrie. Ingen av de aktuelle reinbeitedistriktene oppgir at de selv har etablerte kanaler for å spre aktuell informasjon, dels fordi man er presset på tid i reindriften. Fra Sverige er det kjent at en del samebyer sprer informasjon via Facebook, særlig i perioder hvor reinen er i områder med mye trafikkerte bilveier. Nasjonalparkforvaltningen bør i samarbeid med reindrifta lage en informasjonsstrategi. Innholdsmessig kan man dele dette i to; årssyklusen er relativt lik slik at noe informasjon bør ut til samme tid hvert år, eksempler på dette er i forhold til kalving, reinens behov for beitero og avkjøling på sommerlandet, ro i brunsten mv. Dette kan ligge i nasjonalparkforvaltningens informasjonsstrategi. Her finnes noe materiale tilgjengelig, både Fylkesmannen i Troms og Finnmark og länsstyrelsen i Jämtland har laget materiale. Den andre delen er forhold som ikke opptrer til faste tider, slik som eksempelvis samling til

Simskardet/Sijdurrrie. Ved slike tilfeller kan reindrifta ta kontakt med nasjonalparkforvaltningen for å få spredd informasjonen gjennom de offisielle kanalene.

Det blir avgjørende å balansere parallelle prosesser slik at en unngår bit for bit utnyttelse av landet på bekostning av reindrifta. Videre må nasjonalparkstyret være villig til å gjøre de grep som er nødvendige for å lage en besøksstrategi som sikrer en levedyktig samisk reindrift samtidig som Byrkije/Børgefjell nasjonalpark får de besøkende som områdene fortjener og ønsker. I forhold til andre nye ferdselsformer som kiting, sykkel og randonné må dette følges nøye og det må vurderes hvilke virkemidler en har, og om de ikke umiddelbart finnes bør nasjonalparkstyre jobbe for å innføre de nødvendige endringer. Den pressede situasjonen til reindrifta i dette området gjør at nasjonalparkstyret må ha en føre-var holdning til dette. På generelt grunnlag bør ikke nasjonalparkstyret tilrettelegge for stor ferdsel inn i verneområdene. Men heller se på mulighetene i randsonene, det må likevel poengteres at randsonene også er viktige områder for reindrifta og utvikling også i randsonene må skje i dialog med reindrifta.

I arbeidet med besøksforvaltning virker forvaltningsapparatet å ha begrenset med verktøy tilgjengelig. Føringene om forskriftsendringer i forhold til kommersiell/ikke-kommersiell ferdsel og endringer i forhold til ferdsel med sykkel bidrar ikke positivt til dette.Det er et paradoks dersom det legges opp til like forskrifter for nasjonalparker som har ulike verneverdier, potensiale for ferdsel og utfordringer knyttet til ferdsel. Dette kan bidra til ei utvikling som setter verneverdiene i fare, samtidig som nasjonalparkene som «produkt» blir dårligere, nettopp fordi forvaltningen ikke blir tilpasset den enkelte nasjonalpark utfra sine forutsetninger.

Virkemidler

- Bevissthet overfor hva Børgefjell/Byrkije nasjonalpark er, og hvilke besøkende en ønsker.
- Langsiktig og helhetlig planlegging for å unngå bit for bit tilrettelegging.
- Antall innfallsporter/startpunkter, bør ikke økes, og eventuelle utvidelser og tiltak på stier må vurderes nøye. Begrensning av kapasitet (eks parkeringsplasser) er et virkemiddel i seg selv.
- Føre var holdning og evaluering av tiltak med åpning for tilbakeføring dersom ikke ønsket effekt.
- Unngå å åpne for nye former for friluftsliv.
- Ikke iverksette tiltak som senker brukerterskelen for de besøkende (klopper, bruer).
- Være pådriver for dialog med aktører og myndigheter, danne grunnlag for felles forståelse.
- Grenseløst samarbeid.
- Informasjonsstrategi for å spre god informasjon om samisk reindrift og nasjonalparken forøvrig. -Bruke mulighetene som finnes innen digitale løsninger.
- Proaktiv dersom gjeldende virkemidler ikke er god nok for å oppnå bærekraftig forvaltning.

Tilrettelegging og tilgjengeliggjøring i form av bruer er trolig det tiltaket som vil bidra til å styre ferdselen og senke terskelen for å ta i bruk områder i Børgefjell. Generelt anbefales det ikke å etablere nye bruer.

Kilder:

Benjaminsen, T. A., Eira, I. M. G. Og Sara, M. N. Samisk reindrift norske myter. Fagbokforlaget.

Berg-Nordlie. M. og Skålnes, S. 2012. Gåatome-laanta jih juhtemegeajnoeh - Distriktsgrenseendringer i reindrifta på1990- tallet i Nordland og Nord-Trøndelag NIBR-rapport 2012:10

Byrkije sijte, 2015. Distriktsplan Byrkije sijte 2015-2019.

Colman, J E, Pedersen, C, Hjermann, D, Holand, Ø, Moe S R & Reimers E. 2003. Do wild reindeer exhibit grazing compensation during insect harassment? Journal of Wildlife Management 67:11-19

Danell, Ö 2004. Adaptive cycles and sustainability failures in Sami land use /Anpassningscykler och sammanbrott i samisk markanvändning. The 13th Nordic Conference on reindeer and reindeer husbandry research, Røros, Norway, 23-25 August 2004. – Rangifer Report No. 9 (2004): 64-65.

Eide, N. E., Hagen, D., Gundersen, V., Vistad, O. I., Fangel, K., Erikstad, L., Strand, O. & Blumentrath,S. 2015. Sårbarhetsvurdering i verneområder. Utvikling av metodikk for å vurdere sårbarhet for vegetasjon og dyreliv knyttet til ferdsel i verneområder i fjellet. – NINA Rapport 1191. 64 s. + vedlegg.

Eliasson, I., Knez, I., Ljungdahl, E., Hanneryd, O. Og Karlsson E. 2015. Fjäll som kultur. Länsstyrrelsen Jämtland. 2015:24.

Evju, M., Hagen, D., Blumentrath, S. Og Eide, N. E. 2010. NINA rapport 543, Verdi- og sårbarhetsvurdering i Børgefjell nasjonalpark- med spesielt fokus på utvalgte lokaliteter og utfordringer knyttet til ferdsel.

Evju, M., Eide, N. E., Gundersen, V. & Rød-Eriksen, L. 2018. Sårbarhetsvurdering av utvalgte lokaliteter i Femundsmarka nasjonalpark. Røavassdraget, Grøtådalen og Valdalsfjellet. NINA Rapport 1482. Norsk institutt for naturforskning.

Fjellheim, S. Fragment av samisk historie: foredrag Saemien våhkoe, Røros. 1994

Fjellheim, S. 1998. Rapport fra registrering av samiske kulturminner i de foreslåtte verneområdene i Børgefjell og Verdal, Snåsa og Lierne. Samisk kulturminneråd, Snåsa.

Fylkesmennene i Nordland og Nord Trøndelag, 2009. Forvaltningsplan for Børgefjell nasjonalpark.

Holthe, A. 2008. Reindriftas erfaringer og forslag til tillempninger i vernet av større sammenhengende naturområder. Rapport fra prosjekt ”Reindrift og Nasjonalparker”.

Klima og miljødepartementet. 2016. St. Meld. 18 2015-16. Friluftsliv, Natur som kilde til helse og livskvalitet. www.regjeringen.no

Kuck, L., G. L. Hompland og E. H. Merrill. 1985. Elk calf response to simulated mine disturbance in southeast Idaho. Journal of wildlife management $9: 751-757.

Landbruksdirektoratet, 2016. Rapport nr 14/2016: Ressursregnskap for reindriftsnæringen for reindriftsåret 1. april 2014 - 31. mars 2015

Lie, I., Vistnes, I. Og Nellemann,C. 2006. Hyttebygging i reindriftsområder. Omfang av hyttebygging, konsekvenser for reindrift, og plan- og saksbehandling i områder med samisk reindrift. Norut NIBR Finnmark.

Löf, A. 2014. Challenging adaptability. Analysing Governance of reindeer husbandry in Sweden. Ph. Dissertation. Umeå universitet. Department of political science.

Mossing, A. og Heggenes, J. 2010. Villrein og kiting på Hardangervidda. NVS notat 3/2010.

Naturmangfoldloven, hentet fra: www.lovdata.no

NIBIO, kilden kartdatabase: https://kilden.nibio.no/

Norsk institutt for naturforskning (NINA), 2004. Temahefte 27, "Villrein og samfunn".

Regjeringen, 2017. Hentet fra www.regjeringen.no: Landbruksdepartementet, reindrift og urfolks rettigheter.

Reindriftsforvaltningen, 2009. Reindrift, konsekvensutredninger etter plan og bygningsloven.

Reindriftsloven, hentet fra: www.lovdata.no

Riseth, J. Å. 2009. Reindrift og klimaendring. Klimaendringer og arktisk landbruk. Utfordringer og muligheter. Norut.

Riseth, J. Å. Og Tømmervik, H. 2011. Historiske tamreintall i Norge. NINA.

Riseth, J. Å. 2016. Norske nasjonalparker i samenes land. I Perspektiv til fremtidig areal- og miljøpolitikk i Sápmi, Sametinget.

Riseth, J. AÅ Og Tømmervik, H. 2017. Klimautfordringer og arealforvaltning for reindrifta i Norge. NORUT.

Rønningen, K. 2013. Arealpress i utmarka. Forskningsglimt nr 2/2013. Norsk senter for bygdeforskning.

Rønningen, K og Flemsæter, F. 2016. Routledge International Handbook of Rural Studies. Routledge. S: 312-322.

Sametinget, 1999. Sametingets plenum, møtebok 2/99.

Skarin, A., Danell, Ö, Bergström, R., Moen, J. 2004. Insect avoidance may override human disturbances in reindeer habitat selection. Rangifer 24:95-103.

Skarin A, Åhman B. 2014. Do human activity and infrastructure disturb domesticated reindeer? The need for the reindeer's perspective. Polar Biol 1–14. doi: 10.1007/s00300-014-1499-5.

Svenska sametinget, 2009. Eallinbiras – Sametingets livsmiljøprogram, antagen av Sametingets plenum 090219.

Svenska sametinget, 2017. "Hållbar rennäring", hentet fra: www.sametinget.se

Sørensen, O. J. Brukerundersøkelse i Børgefjell nasjonalpark sommeren 2017. Oslo economics.

Tjåehkere sijte, 2015. Tjåehkere sijte distriktsplan 2015- 2019.

Tveraa, T., Stien, A., Bårdsen, B. J. Og Fauchauld, P. 2013.Population Densities, Vegetation Green-Up, and Plant Productivity: Impacts on Reproductive Success and Juvenile Body Mass in Reindeer. Plos one; http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0056450

UNEP (2001): C. Nellemann, L. Kullerud, I. Vistnes, B. C. Forbes, T. Foresman, E. Husby, G. P. Kofinas, B. P. Kaltenborn, J. Rouaud, M. Magomedova, R. Bobiwash, C. Lambrechts, P. J. Schei, S. Tveitdal, O. Grøn og T. S. Larsen. GLOBIO. Global methodology for mapping human impacts on the biosphere. UNEP/DEWA/TR.01-3. Nairobi, Kenya.

Vistnes, Ingunn og Christian Nellemann (2000): Når mennesker forstyrrer dyr. Reindriftsnytt 2/3-2000.

Vistnes I, Nellemann C. 2001. Avoidance of cabins, roads, and power lines by reindeer during calving. Journal of Wildlife Management 65:915–925.

Vistnes, I. Og Nellemann, C. 2006. The matter of scales: a review of reindeer and caribou response to human activity. Polar biology, march 2007.

Vorkinn, M. 2003. Ferdsel ut fra hytter i Rondane midt og sør, Oppland og Hedmark fylkeskommune.

Vorren, Ø. 1986. Reindrift og nomadisme på Helgeland.

Warenberg, K., Danell, Ö., Gaare, E. Og Nieminen, M. 1997. Flora i reinbeiteland. Landbruksforlaget.

Weladji, R., B. Og Holand, Ø. 2006. Influences of large-scale climatic variability on reindeer population dynamics: implications for reindeer husbandry in Norway. Climate research (CR) 2006; Volum 32. S. 119-127. NMBU

Åhrén, I. 1988. Det samiska rummet. Åarjel-saemieh. Sørsamisk årbok 3, s. 117-122.

Lenker:

www.eklima.no
www.gislink.no
www.grenselandet.no
www.lovdata.no
www.miljodirektoratet.no
www.nibio.kilden.no
www.sametinget.se (markanvändningsbeskrivelser svenske samebyer)
www.storslagnafjall.se
www.southlapland.se
www.ut.no

Personlige meddelelser:
Marit Berger
Tor Enok Larsen
Maths Mortenson
Tomas Nejne
Tore Tødås
Nils Aron Kristoffeson Kroik

Vedlegg

Innfallsporter/startpunkter

Punktene 1 – 6 på kartet er vedtatte innfallsporter i forvaltningsplanen.

1. Namsvatnet er hovedinnfallsporten fra sør. I perioden 15. juli til 1. oktober går det båtrute over Namsvatnet til punktene 1a, 1b og 1c. Årlig selges det 600 – 800 billetter på båtruta. Hovedmengden av ferdsel er i perioden båtruta går. Lite ferdsel på vinter og vår. Ca. 80 prosent går av på 1a for å vandre nordover i parken, enten langs Storelva eller i Virmadalen.

2. Smalvatnet i Namsskogan kommune. Brukes i hovedsak på sommer og høst. Skogsbilvei inn til parkeringsplass blir ikke vinterbrøytet. Brukes for tilgang til Namskroken, Bleikarvatnet og Jengselskardvatnet. Ferdselstellinger viser 300 - 400 passeringer på sommersesongen. Fjellstyre har en utleiehytte og en åpen hytte i Namskroken.

3. Tomasvatnet i Grane kommune. Ferdselsteller viser i gjennomsnitt ca. 1.000 passeringer på sommersesongen, fjelltrimpost på Storelvhøgda genererer en del passeringer. Startpunkt for de som skal besøke Jengelhyttene. Brukes også en del om vinteren og vårsesongen. Grane kommune har gitt dispensasjon for leiekjøring med snøscooter opp til verneområdegrensen slik at de som skal på tur får transport opp på Storelvdalshøgda. Innfallsport for de sentrale deler av Børgefjell (Jengelen, Gaukaren, Tjukelvatna mfl.) Lett tilgjengelig fra Majavatn stasjon for de som tar tog.

4. Simskardet i Grane kommune, den mest brukte innfallsporten med ca. 1.700 passeringer i sommersesongen. Mye dagsbesøk hvor de besøkende går inn til Simskardhytta og tilbake. Mye vinterbruk. I området er det ca. 400 hytter og en del av disse bruker Simskardet som turområde. Det kjøres skiløype inn til nasjonalparkgrense. Veien inn Simskardet (3 km) blir ikke vinterbrøytet. Simskardet brukes som startpunkt for de som skal besøke Kvigtind. Mye brukt utgangspunkt for turer i sentrale deler av Børgefjell.

5. Øyum i Hattfjelldal, innfallsport som gir tilgang til nordre deler av parken. Mellom 300 – 400 passeringer på sommerseongen. Lite vinterbruk, parkeringsplass blir ikke brøytet.

6. Oksvollen, innfallsport til Austre Tiplingan. Ca. 1.100 passeringer på sommersesong. Gir tilgang til nordøstlige deler. Hovedbruken skjer på barmark, på vinterføre kjører besøkende inn til Sjånes (13) hvor det ofte er skuterspor inn i området.

Punktene 7 til 14 er ikke vedtatte innfallsporter men blir benyttet ut fra tilgjengelighet til områder i nasjonalparken.

7. Lybekkdalen i Røyrvik, utgangspunkt for turer i søndre deler av parken (Henrikvatnet, Rurukvatnet mfl.) Forholdsvis lite brukt område. Liten parkeringsplass på siden av hovedvei ved marmorgrotter.

8. Leipikvatnet i Sverige. Svensk innfallsport til flere naturreservat, høy grad av tilrettelegging. Brukes av de som skal besøke Orvassområdet (2 utleiehytter ved Orvatnet) Går sti inn til Orvatnet. Hovedferdsel juli, august og september. Noe ferdsel i april og mai på snøføre.

9. Stekenjokk/Sipmikken. Liten parkeringsplass på siden av hovedveg som benyttes av de som besøker Sipmikkområde. Bru over elva gir lett tilgjengelighet. Populært område i april/mai frem til det blir ferdselsforbud i området. Også mye besøk i sommersesongen.
10. Stekenjokk/Jetnammen. Parkeringsplass i en tidligere grustak som benyttes av de som besøker områdene ved Jetnamsklumpen. Hovedferdsel i sommersesong. Også en del ferdsel på vårvinter. Sti inn til Jetnamsvatnet skal være unntatt ferdselsforbudet. Jetnamsfjellet er det høyeste fjellet i Nord-Trøndelag og derfor et turmål.
11. Stekenjokk/gruveområdet. Parkeringsplass hvor det tidligere var gruvedrift. Benyttes av besøkende nordøstlige deler av Børgefjell, dvs. Ranseren, Sakenvatnet, Rotnan mfl. Forholdsvis lite brukt, hovedbruken er sommer/høst
12. Stekenjokk/Saxån. Parkeringsplass ifb. med svensk tursti inn til Ranserstugan. Benyttes av besøkende nordøstlige deler av Børgefjell, dvs. Ranseren, Rotnan mfl. Forholdsvis lite brukt, hovedbruken er sommer/høst. Statskog har en åpen bu i vestre ende av Ranseren
13. Sjånes i Hattfjelldal. Brukes mest om vinteren til besøk i nordøstlige deler. Hytteeiere i Austre Tiplingan har dispensasjon for transport med snøscooter fra Sjånes og det er derfor ofte løype innover til Austre Tiplingen. Kommunal rekreasjonsløype passerer også Sjånes og går over til Sverige, noe som letter tilgangen til den nordøstlige spissen av verneområdet. Statskog har utleiehytte ved Vestre Tiplingen, det er mulig å leie transport inn til hytta om vinteren.

Overnatting i utleiehytter

Område	Antall overnattingsdøgn per år
Tiplinghytta *	100
Vefsn jeger og fiskerforening	450
Grane jeger og fiskerforening	412
Røyrvik fjellstyre	700
Namsskogan fjellstyre	100
Totalt	1762

Tall hentet fra forvaltningsplanen, supplert med opplysninger fra Statskog angående Tiplinghytta som ligger i Austre Tiplingan landskapsvernområde.
* For Tiplinghytta er det oppgitt antall utleiedøgn, antall overnattingsdøgn kan dermed være noe høyere.

Salg av fiskekort

År	Antall fiskekort	Antall fiskedøgn
2007	2433	4032
2008	2907	4644
2009	2945	5527
2010	2708	5360
2011	2045	3834
2012	2125	3561
2013	2204	4188
2014	3179	5043
2015	2459	3308
2016	2003	3439
2017	1714	3206

Oversikt over solgte fiskekort i Byrkije/Børgefjell nasjonalpark (Børgefjellkortet og Namsvatn statsallmenning). Namsskogankortet og Norgeskortet er ikke med i denne statistikken og kommer i tillegg*.
[1]

[1] * Forutsetning utregning antall fiskedøgn; antall dager* antall. For uke *7, for sesong *10, for familie dag *3, for familie uke *21. Børgefjellkortet *5

Salg av jaktkort

Årstall	STATSKOG Antall jaktdager	Røyrvik fjellstyre Antall jaktdager
2015	413	1583
2016	310	1178
2017	294	547